

VII AASTAKAIK

HIND 70 MARKA

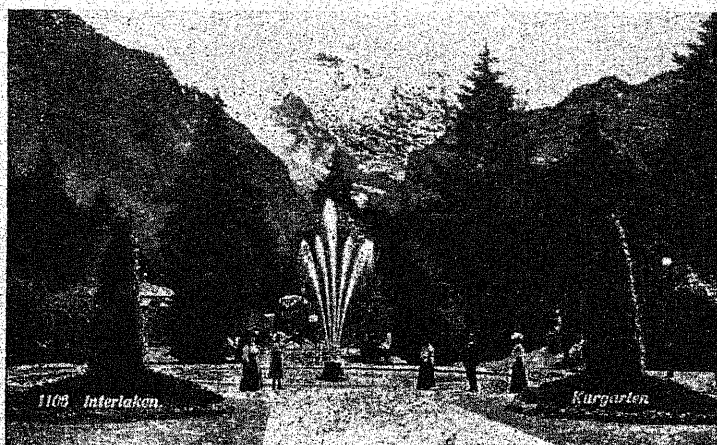
# EESTI METS

METSA- JA JAHIASIANDUSE KUUKIRI

Nr. 7/8

JUULI-AUGUST

1927. a.



VASTUTAV TOIMETAJA:  
O. DANIEL

VÄLJAANDJA:  
E. METSATEENIJATE ÜHING

# A.-S. „SILVA“

Tallinnas, Merepuiesteel nr. 17.

Telefon kontoris 9-29, 13-80, kaupluses 18-09.

Metsaosakond 13-20.

Telegrammi-aadress: Tallinn — „Silva“.

Soovitame rikkalikus valikus kuivi hõõveldatud  
ja hõõveldamata

**kuuse- ja männilaudu,**

kuivi tamme-, saare-, jalaka-, kase-, lepa- ja  
haavalaudu

Ümmargusi ja kanditud

**palke**

kõigis nõuetavates pikkustes ja jämedustes.

Ümmargusi ja saetud

**latte**

Saeveskis võetakse vastu ja täidetakse rutuliselt igasuguseid  
tellimisi. Ostame igasugust metsamaterjali piiramata arvul

# EESTI METS

METSA- JA JAHIASJANDUSE KUUKIRI

<b>Toimetused ja talitus:</b> Tallinnas, riigimetsade valitsuse juures. Kõnetraat 12-75. Aadress: Kuukiri „EESTI METS“, Tallinn, postk. 97.	<b>Tellimise hind:</b> Aastas . . . . . Mk. 400.— Poolaastas . . . . . „ 200.— Veerandaastas . . . . . „ 100.— Üksiknumber 35 mk. Välismaale 600 marka aastas.	<b>Kuulutuste hind:</b> 1/1 lehekülge . . . . . Mk. 2000.— 1/2 lehekülge . . . . . „ 1000.— 1/4 lehekülge . . . . . „ 500.— Tekstis ja kaanel 50% kallim.
---	---	---

Nr. 7/8.

Juuli—August 1927.

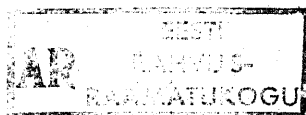
7. aastakäik.

Metsameeste pereft surma läbi 31. juulil 1927. a. lahkunud  
kauaaegset Jäneda metsõnna metsaülemat

## Gustav Winterfeldt'i

mälestavad

Eesti Metsateenijate Ühingu tegevjuhatuse  
ja  
E. Metsateenijate Ühingu Jäneda osafondi.



## Eesti metsameeste perele.

Eesti metsateenijate ühingu tegevustuse footvile vastu tulles olen „Eesti Metsa“ vast. toimetaja kohused oma peale võtnud.

Viimasel ajal on fordultvalt kuuldatvate toodud arvamisi, et „Eesti Mets“ aja nõuetele ei vasta, kuid need arvamised näitvad otse vastupidised olevat, sest kuna ühelt poolt ette tuuakse, et meie metsanduse ajakiri oma siju poolest lahjeneb ja küllalt äratust ei paku ühele osale metsameestest, kardab teine pool, et ajakiri liiga atadeemiliseks võiks muutuda, mis ei vastataks suure osa lugejate vaimlilisele tafapinnale ja nõuetele. On ifegi küsimus üles võetud, kas ei oleks otstarbekohane uut ajakirja asutada tõsifemaile nõuetele vastavalt, nii et kumbki pool rahuldamißt leiaks.

Siina esimete etteheidete põhjendusi eitavata olen ifilifult veendunud, et killustamine sel alal loodetava kasu asemel ainult kahju tooks, sest meie pere vaimline kui ka aineline tandejõud ei suudaks üleval pidada kaht eri-ajakirja ja kuna pealegi ülitvooli metsaosaafonna ja suuremalt osalt Alad. Metsafelisi toimetused juba koondatud on meie metsanduse teadusliku osa peale, jääks vähe jõudusid ja lugejaid puhtteadusliku siuga metsaajakirjale, mis aga puutub arvamist, nagu peaks „Eesti Mets“ alla lastuma minimaalfete nõuete tafapinnale, siis ei tule seda tõsifelt võtta ja võiks jarnane mõte küll ainult vähestele peas püjima jääda.

Meie metsad oma mitmefelifuses ja sellest tingitud; metsameeste tegevus ja töö, metsavalitfufe ja metsapoliitika alad, teenis-

tusolud, lühidalt, fõif meie metsaga ühenduses olevad küsimused pakutvad niitvõrd mitmefelift ja huivitavata materjali „Eesti Metsa“ jaoks, mis vastutvõdetato oleks kõigile tema lugejate ringfondadele, ilma et tartvifeks nõudmisi erilifelt kõrgele kruitvõida ehk madalale lasta.

Mõnda seifab siis metsameeste eneste käes oma ajakirjale elavust, võarskust ja elujõudu anda. Toimetaja ja need vähesed alalifed kaastõõlifed, kes seni „Eesti Metsa“ toerge on täitnud, ei suuda seda ainuüffi teha, alaline võarske allitas voolab meie metsades ja seda peatvad ära kasutama ametivennad kohtadel. Tean, et nüüd kohe vólja tullakse vana motiitviga: „palju tööd, tantfelei“ jne., kuid selle vana lauluga ei makfaks siin efineda, sest hea tahtmise juures leidub ifka mõni tund aega, mida oma ajakirjale pühendada saab. Teised ehk vabandavata end sellega, et sulg pole küllalt libe ja sõnad ei seifa firtgelt reas, kuid ka selle vastu leidub abi: toimetajal on kannatust vüilimifeks ja kui tartvõis, aitab tema pliaats lahendada, kui rada tihnikuuse kipub kaduma. Nii siis loodan rõhket, rikkalikku kaastõõd, ilma et tartvifeks igaihele üffifult seda meele tuletada. Arivan, et vanaid ja noored sõbrad ja mõtteosalifed ei lafe end asjata oodata ja paluda, sest kui peaks forduma kaebused „Eesti Metsa“ üle, siis oleffid need kõigepealt makstvad meie eneste kohta, kes ei taha ehk ei suuda tema siju eest hoolitfeda ja seda tartvõlifel tafapinnal hoida.

D. Daniel.

## Metsateenijad!

Toetage oma ajakirja kaastõõde ja tellimistega. Saatke „Eesti Mets'ale“ ülesvõtteid metsateenijatest – juubilaaridest, metsateenijate elamutest, jaruldastest puudest j. n. e.



## Puiesteedest ja parkidest meil ning mujal.

E. Lepik.

Parkidest on juba mõnda puhku „Eesti Metsa“ veergudel juttu olnud. Mõndagi neist on pikemalt käsitletud. Siinkohal tahaksin üsna lühidalt stiiliküsimust puudutada, meie linnasid linnulennult üle vaadeldes ja mõnd pilti võrdluseks välismailt tuues.

Küsimus on ürgvana, kuid igihaljas. Esimesi teateid, millal kõike ekspluateeriv inimene utilitaristlisest sihist loobub ja puid ning põõsaid puhtdekoratiivses mõttes hakkab kasvatama, leiame rahvalauludest.\*) Sest kaugest minevikust tunnistab ka nimetuse „allee“ sünnilugu, milline mõiste XIII ja XIV sajanguil kirjakeeles kinnistub. Oma päritolult ja tähenduselt kuulub „allée“ Prantsuse sõnastikku ning on kujundatud ajasõnast „aller“, mis käimist, kõndimist, tähendab. „L' allée“ tähendas vanas Prantsuse kõneluses metsateed, kuna „allée couverte“ kaetud ja „allée découverte“ avatud lehiskäiku tähendasid. Pärastpoole määratakse kirjakeeles „allée maîtresse'iga“ aedjärjestikus peakäiku, „allée retirée'ga“ harupuiesteid jne. Peale Prantsuse kirjakeeles tarvitusele võtmist rändab „allée“ üle Saksa keele („Allee“), kus ka on püsinud tänini. Viimase kaudu on nimetus meilegi tulnud, ning siin osalt rahvakeeles kodunenudki. Prantsuse keeles on ta viimasel ajal paremini kõlava „avenue“ poolt välja tõrjutud.

Samuti on ka pargi mõiste ja nimetus pea kõigis keeltes juba varakult kinnistunud.

### André Le Nôtre sümmeetriline aedstiil.

XVII-da sajangu teisel poolel seisavad puud ja põõsad juba aedkunsti rakenduses. Ludvig XIV-da, — sel

\*) Kaufmann, A. Dr. Vier Vorträge über die Geschichte des Gartenbaues im Mittelalter und während der Periode der Renaissance. Zeitschrift für bildende Gartenkunst, herausgegeben von C. Hampel und H. Fintelmann. Berlin, 1891, Bd. 2.

kummalis-karmil valitsuse ajal, mil inimene kui kunstki valju distsipliini alla peab painduma — areneb Prantsusmaal André Le Nôtre sümmeetriline aedstiil. Oma ülemmäära saavutab sümmeetriline stiil Põhja-Prantsuse aedades, peamiselt Versailles'is, kus kogu järgmiste sajangute vältel domineerivat osa etendab. Prantsuse stiili peatunnusteks on ühtivad geomeetrised vormid, mis alistuvad valjudele reeglitele. Monotoonselt ühetaolised on Le Nôtre sirgjoonelised, kindelnurgelised, puude, põõsaste ja peenarde read, kus leiavad käsitelu ainult puuliigid, milliste võrad sobivad geomeetristeks figuurideks. Puud ja põõsad pügatakse kandilisteks sammasteks, postideks, väravateks jne. Aeda või parki läbistavad kõnniteed, jõed või ojad, kunstlikud või loomulikud, kujutavad enestest ainult sirgjoonelisi ja õigenurgelisi figuure. Aias asuv ehitus — loss, villa, v. t. — on stiili lähtekoht: aed või park on püütud kujutada samade joontega, mis väljendavad ehituse stiili. Seega püütakse loodust inimese järele ümber muuta, sest peeti ju tol ajal inimest looduse kuningaks ja krooniks.

Armsamaiks puudeks korrapärase stiili harrastajale on Taxus, Thuja, Biota, Chamaecyparis, Buxus j. t. oma kergesti pügatavate võrade tõttu, kuid ka teised okas- ja lehtpuud peavad saagide ja kääride all tunnetama Prantsuse stiilireegleid.

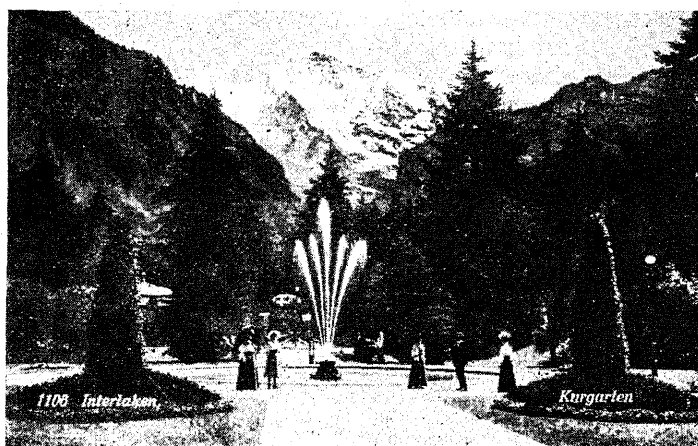
Loomulikult satub korrapärane stiil loodusega teravasse vastollu, ilma et selle harrastajad otsekohe selle peale välja lähleksid, kes ainult looduse vallutamist kunsti abil, selle ümberhindamist inimese järele, püüavad. Looduse enese ilu kaotab igasuguse väärtuse, ilusaks peetakse ainult seda osa loodusest, mida inimene suutnud painutada oma kunstireeglite alla. Arusaadavalt hinnati seejuures loodust valesti ning Le Nôtre stiilireeglid ei võinud kauaks

jääda püsima. Kuid reformatsioon ei võinud aedkunstis enne toime tulla, kui vastavad vaatepunktide ümberhindamised inimeses eneses ei toimunud. See sündis aga järgneval sajangul.

Umbes samal ajal kui Versailles'is Le Nôtre stiil õitsele puhkeb, areneb lõunapool Plinius'e Rooma stiil. Korrapäraste sirgjooneliste puuridade vahel etendavad siin tähtsat osa raidkujud ja monumendid. Rooma stiil, samuti kui Arabia-Mauri, Itaalia renessaansi ja

Laialdasel läbikäimisel mere kaudu kõiksugu maade ja rahvastega ning sagedasel kokkupuutumisel troopika loodusega õpivad inglased juba varakult hindama looduse rikkusi ja taimestiku mitmekesisusi. Aasia rahvaste kaudu tutvunevad nad Persia ning ürgvana Hiina aedstiiliga ning see kõik ei jäta avaldamata mõju Inglise stiili arenemisele.

Vahepeal on ka looduseteaduse alal mitmed vaatekohad ümber hinnatud. Inimene on oma keskse seisukoha loo-



*Park Le Nôtre stillis.*

*Tagaplanil lume ja liustikkudega kaetud „Jungfrau“, mille kõrgus 4166 mtr.*

Hollandi stiil, alluvad aga sümmeetrilise stiili reeglitele, ning neid võib kujutleda pigemini viimase alaliikidena. Kaugemale jääb Aasia rahvaste Hiina stiil, kus kõike miniatüüris kujutletakse: jõed on pisikesed rennikesed, mäed väikesed künkakesed, puud — tillukesed kääbusvormid jne. Siiski võib oletada, et Hiina stiil on avaldanud teatavat mõju pärastisele Inglise stiilile.

### Inglise stiil.

Tähtsa pöörangu toob XVIII sajangu alul aedkunstis inglase Brown'i poolt sisse talutatud n. n. Inglise stiil.

duses, millisel põhimõttel Le Nôtre stiilireeglid baseeruvad, jäädavalt kaotanud. See kõik on soodsaks ettevalmistuseks reformile Euroopa aedstiilis. Ning järgneb ka tõeline revolutsioon, mis isegi nii kaugele läheb, et vanad, uhked puiesteed maha raiutakse ja uute, moodsas Inglise stiilis alleedega asendatakse\*).

Uus stiil ei tunnusta üldse reegleid ega korrapärasust. Selle lähtekohaks on loodus ise, mis näiliselt korrapäratu ning juhuslik. Geomeetrilised vormid kaotavad oma väärtuse, sirgjooned kaaretuvad kõverikkudeks ning kogu

\*) E. Petzold, Die Anpflanzung und Behandlung von Alleebäumen. Berlin, 1878.

järjestik osutub täpseks looduse kopeerimiseks. Kaareliste ja looklevate joontega tahetakse siin sümboliseerida vaba loodust, kuna sirgjooned on reegli- ja seadusepärasuse tunnuseks. Teed, jalgrajad, piirijooned, ojakesed jne., jne., need kõik läbistavad või piiravad parki ainult kaarekujuliselt või kõverikkudena. Kogu park või aed kujutab endast siin pigemini kunstlikku maastikupilti, tavaliselt miniatüüris, kus jõed, sood, ürgmetsa stseenid, tihnikud, allikad, kaljud, varemed jne., jne., asetsevad. Looduse kopeerimises läheb Brown'i kool isegi nii kaugele, et sirgete, uhkete, puude kõrval leiavad aset jändrikud, vanad tüvid, kännud jne. Villad ja ehitused on ses maastikus oma keskse seisukoha täielikult kaotanud ning moodustavad oma ümbrusega tavaliselt teatava kontrasti.

Teisalt püüab Repton Inglise stiili uuesti reeglite alla painutada, ning parajal kohal ka Le Nôtre stiili tarvitada. Reptoni kool suundub mõlemate stiilide ühendamisse, arvestades kliima, asendi ja koha suhetega. Parkide ja puisteede küsimustes pakub ta seetõttu kõige õnnelikuma lahenduse, ning saavutab kõige efektiivsemaid tagajärgi.

### Tänapäeva stiilist.

Nagu eelolevast selgub, on moodne aedstiil peamiselt kahe suure stiilivoolu lõpuprodukt. Nii sisult kui vormilt on mõlemad põhilahksed, kuid asjatundlikult käsitletult lasevad endid siiski ühendada.

Tänapäeva aedkunstnik ja stiilimeister on vähem reeglitega seotud ning võib enam oma leidlikkusega opereerida. Arvestades asendi, ümbruse ja teiste tingimustega, võib ta tarvitada üht või teist stiili või mõlemast mööda minna.

Tihti aga määravad juba kohatingimused ühe või teise stiili tarvitamise. Puisteed nõuavad juba oma asendi tõttu sümmeetrilist stiili, samuti ka väiksemad lilleaiad, õued jne., mis vas-

tavatele ehitustele miljööks määratud. Suuremates parkides on aga raske Le Nôtre reeglitest kinni pidada ning siin on avar võimalus kõiksugusteks kombinatsioonideks. Brown'i looduse stseenid annavad siin ikka mõjurikkaid effekte.

Seetõttu leiame ka tänapäeva parkidest tavaliselt õige mitmekesisest stiilmaterjalist, seejuures aga ei ühtki stiili puhtal kujul. Tähtsast osa etendab ka ajalooline moment, sest pargid ja puisteed ulatuvad kaugemale kui inim põlv. Prantsuse aedades etendab Le Nôtre sümmeetriline stiil veel tänapäevgi tähtsast osa, kuna Inglismaal on Brown'i kool austatud. Saksamaal ja Helveetsias võib tihti mõlemaid stiilid leida ning nendele seltsivad ka Plinius'e, renessaansi ajal oli dekoratiivsete parkide ja aedade asutamine, nii meil kui mujal, peamiselt suurnikkude losside ümbruse kaunistamiseks määratud ja publikule suletud, on nüüd dekoratiivne ülesanne enam linnade avalikkude parkide ja platside peale üle kantud.

Linna välimusele on puisteed ja pargid sama tähtsad arhitektoonilised ehituskivid kui tornid, kuplid, sillad, mäed, jõed jne. jne. Ühtki neist ei saa eraldada, ilma et linna üldine maastikupilt selle all ei kannataks. Linn on inimese loodusest eemale kiskunud, oma ürgsuse tõttu tunneb aga inimene looduse järele tarvet. Meieaja suurlinnas ei puudu seetõttu kunagi suure liikumise ja kitsa ruumi peale vaatamata pargid ja teised looduse stseenid. Suurlinnades on saanud loomaaiad sama tarvilikuks, kui teater. Parkisid saadavad aga tihti hirvekoplid, luigetiigid, karukoopad (nii Bernis) jne., jne.

Sageli leiame puude dekoratiivse ülesande seotud utilitaristlikuga. Sellastena esinevad arvurikkad viljapuupuisteed Saksamaal, Austrias, Šveitsis ja mujal.

Loodust ei muuda inimene enesekohaselt ümber mitte kunstireeglite järele, nagu Le Nôtre seda ette kujutas,

vaid puht kasusaamise mõttes. Seda taipame selgesti, vaadeldes Šveitsi viljapuuniitusid. Need hästikultiveeritud niidud sarnanevad esimesel pilgul välistelt meie puisniitudele, puukonna moodustavad aga siin istutatud pirni-, õuna- ja teised viljapuud, mis sügisei rohke viljasaagi all ägavad.

### Meie linnade parkidest.

Üle minnes kodumaa parkide ja puisteede juure, on siin stiili üle vähe jutelda. Meie linnavalitsused piirduvad tavaliselt vaid kõnniteede korrahoidmisega ja politsei valvekorraldustega. Stiiliküsimusteni ulatuvad ainult mõned üksikud. Meie lähematest naaberlinnadest — Helsingist ja Riias — leiaksime veel palju õppida.

Enamuselt on meie linnade pargid küll istutatud, kuid istutatud järjekindlusetult ja plaanitult, juhuslikult käepärast olevaist puuliikidest. Siin on kaootiliselt segi paisatud mitmesugused puud ja põõsad, eksootilised kui oma- maisedki. Sageli on aga ka park kujundatud loomulikust metsasalgast, mida mõnede välismaisete puude ja põõsastega täiendatud. Kui puestik on suutnud oma ürgset kuju ja koostist säilitada, jätab ta üldiselt hea mulje, kuid just uustulnukad ei sobi siis oma ümbrusega.

Ent veel enam kui parkides, ilmes- tub stiilipuudus meie puisteede juures. Kui mitmesugused värvilt ja kujult lahked puuliigid mitmesuguses vanaduses ridastikku on tipitud, siis lõikab see siin veel teravamini silma, kui parkides. Paraku leidub aga meil sarnaseid puisteid pea igas linnas. Siin ei lase puudused ainelise kitsikusega vabandada, sest ühe puuliigiga teatavat tänavat dekoreerida ei tule kallim, kui mitmekesist materjali tarvitades. Puid plaanikalt istutada ei ole raskem, kui neid segi tippida. Enam kui ainelise puuduse peale tuleb siin hoolimatuse ja oskamatus arvele kirjutada.

Stiilimõõdupuud kõrvale pannes võime siiski paljusid meie parkisid küllalt

õilistada. Võime olla uhked ürgvana Tallinna Kadrioru pargi üle, põlise Tartu Toomemäe ja meeldiva Pärnu Supeluspargi üle.

Kõige õnnelikumas seisukorras puisteede ja parkide poolest on Pärnu, mida üldse meie linnadest üheks ilusamaks tuleb pidada, eriti selle supeluslinna osa. Eriiselt toredad on siin puisteed. Uhked pärnade read saadavad sirgeid ja avaraid tänavaid. Toredad on siin Larix'i puisteed ning kastanid sobivad hästi siledate ja puhtate tänavate ja platside dekoreerimiseks. Ka pikaokkaline Pinus laricio moodustab efektse puistee mere ääres ning hallpead poopuud seisavad uhke ükskõiksusega keset kihutavaid autosid ja askeldavaid inimlapsi. Sihvakad, rippuvate okstega kased, mis on meie maa kui kõigi põhjamaadegi uhkus, moodustavad siin mitmed toredad puisteed. Supeluspark sisaldab palju oma- ja välismaa puuliike ning temas on kohati maitserikkad platsid. Siledate põõsaste ja puhmastega ning rikkalikude lilledega on ka „Endla“ ümbrus dekoreeritud. Plaanikalt ja maitserikkalt rajatud puisteede mõju suurendavad siledad ning puhtad tänavad ja kõnniteed, milliste poolest Pärnut samuti meie teistest linnadest eelistama peame. Ning puhtuse eest hoolitseb meil vaevalt mõni teine linn enam kui Pärnu.

Mitte vähem mõjuka mulje jätab ka Tallinna Kadrioru park oma põliste hiiglastega ja avarate muruplatsidega. Muljet suurendavad mere lähedus, „Russalka“ ja Lasnamägi. Endise kubeneri lossi esine on ka tavaliselt rikkalikult lilledega dekoreeritud. Viljakas mullapind võimaldab lopsaka ja omapärase alataimkonna, mis botaanikute tähelepanu köidab, ning avarad varjurikkad puestikud ja puisteed pakuvad mõnusamat jalutuspaika. Kenad puestikud asuvad ka Harju väravamäel ja selle ümbruses. Jässakad hiiglased, kes siin paljude paljude aastate vältel karmide tuulte, haiguste ja vigastuste tõttu

mitmet-setmet viisi jändrikeks on kõrverdunud, varjavad „Linda“ kuju — ehkki viimane oma kaaslaste kõrval pikesena ja jõuetuna tundub. Ent põlised hiiglased ise — nad näivad oma päritolult pigemini küll Kalevi päevisse kuuluvat — need vestlevad selgelt meie-maa karmist minevikust ning selle elanikkude murdmatust visadusest. Ka südalinnas on mitmed ilusad lilledega kaunistatud platsid; puiesteed ei jäta aga kaugelt seda ühtlast muljet, mis Pärnus.

Tartu Toomemägi näib oma ürgsusest vähe säilinud olevat. Tema rohkearvulistest parkidest ja puiesteelt leiame tihti eksootilisi tulnukaid. Üksikud *Pinus strobus* ja *Pinus cembra* eksemplarid on juba auväärt vanaduses, mis näitab, et siin juba varakult uuendusi on ette võetud. Renessaansiaegsed stiilivoolud ja uuendused pole tol ajal siiski meieni jõudnud. Üldiselt on siiski Toome parkides vähe võrrast elementi, ning veel vähem on seda Ropka ja Tähtvere parkides. Ainult Raadi pargis\*) on rohkesti mitmesugust liigimaterjali kodu- ja välismailt. Siin on ka lossist järve suunas laskuvail astanguil püatud Thuja ja mitmesugused *Chamaecyparis* põõsad ning puiesteed lühikeseks lõigatud kääbuspärnadega. Ses järjestikus on pisut Le Nôtre sümmeetrilist stiili aimatud.

Võrus, ses väikeses sisemaa linnas, leiame mitmeti väga huvitava ja omapärase kaskedest pargi, mille mõju ilus järv ja maastikupilt suurendab. Park koosneb pea täiesti ainult sirgetest kaskedest, ning on heaks mälestusmärgiks meie harvaks jäänud loomulikkudele kasesaludele. Siin märkame selgelt, kuivõrd kask meie kodumaa loodusele hästi sobib ning kuivõrd ta meie hingele kallis on, ehkki park ise siin põlisele Võru elanikule vast monotoonsena tundub.

Teistest kodumaa linnadest leiame vähe huvitavat. Kuresaares on tähelepanuväärt kena supeluspark ja

mitmeti huvitav Loodemets. Haapsalu, kui suvituslinn, on mitmeti merekalda kaunistuse eest hoolitsenud, vähe aga parkide ja puiesteede eest.

Meil on ju veel terve hulk ilusaid mõisate parkisid, millistest „Eesti Metsa“ ja „Looduse“ veergudel mitmet puhku kirjutatud. Mõnest neist leiame ka stiili algusi, pea kõigist aga rohkesti mitmesugust süstemaatilist materjali, nii Sangastest, Raadilt, Rõngust, Räpinast, Taageperast, Iisakult, Orult ja paljudest teistest. Enamus on aga neistki stiilitud puieestikud ehk loomulikud metsasaljad mõningate täiendustega. Selle peale vaatamata on neil kohalikus maastikupildis oma dekoratiivne tähtsus ning nad sisaldavad ajaloolist ja teadusliku materjali. Paraku on neist paljud aga üsna saatuse hoole jäetud või nende uued hooldajad käivad nendega hoopis armutult ümber. Seetõttu ei saa mööduda etteheiteta isikuile ja ametiasutustele, kellesse asi puutub.

Enam tähelepanu ja kaitset vääriavad ka mõningad meie parkmetsad seda enam, et loodusekaitse pargi asutamise mõte meil seni pole leidnud teostamist.

### Parkidest Kesk-Euroopa linnades.

Tartust kiirrongil öö otsa sõita, ning hommikul ärkame Riias. Ning esimest korda sõitjale toob see ärkamine palju üllatusi kaasa. Kes parkides pisut ringi liigub, üllatub lillede rohkusest. Võrreldes meie linnadega, tundub, kui kõnniksime lilleaias. Üldiselt koostiselt sarnanevad Riia pargid meie omadele, palju enam on aga siin stiil arenenud. Mõjurikkaid effekte on saavutatud siin isegi türnpuu — *Rhamnus cathartica* — pügamisega, milline põõsas meie parkides ainult kõrvalistes kohtades leidub või hoopis põlatud on. Sarnase kena platsi sümmeetrilises stiilis püगतud türnpuu põõsastest ja puudest leiame Vöhrmanni pargis. Stiilikalt on ka Esplanaadi plats püramiid-jalakate ja pärnadega, püगतud tuhkpü — *Cotone-*

\*) V. „Eesti Mets“ 1925., lhk. 33—39.



*aster nigra* — ning teiste põõsaste ridadega dekoreeritud. Valitsevas enamuses on Riia parkides lehtpuud, harvem leiame *Pinus strobus*, *Pinus cembra*, *Picea excelsa*, *Picea pungens*, *Pseudotsuga Douglasi* ja mitmed *Abies*'i liigid. Sageli figureerib ka juba juga-puu — *Taxus baccata* — mida lõunapoolsetes linnades nii sageli pargi ja ilupuuna tarvitatakse. Lehtpuudest äratavad tähelepanu ilusad *Robinia pseudacacia* puud. See puu on juba vanast ajast Põhja-Ameerikast sisse toodud ning on Kesk-Euroopa linnades armsam puisteede ja parkide puu, kuna lõunapoolsetes linnades tema aset *Platanus orientalis*, *Himalajast*, ja *Platanus occidentalis*, Mehhikost, täidavad. Et Riias botaanikaaed puudub (see on praegu asutamisel dots. Galenieki juhatusel), siis on siin parkidesse püütud palju välismaa puid istutada. Nii leiame siin *Pterocarya caucasica*, *Betula papyracea*, *Aesculus Pavia*, *Aesculus lutea*, *Aesculus rubicunda*, *Juglans regia*, *Eleagnus augustifolia*, *Carpinus betulus*, *Ginkgo biloba* ja teisi. Erilist tähelepanu nende hulgas äratav Vöhrmanni pargis suur *Ginkgo biloba*, milline teine suur puu leidub Varssavi botaanikaaias. Huvi äratav ka suur toreda mütisikujulise võraga *Fagus silvatica*, f. *asplenifolia*, sakiliste lehtedega.

Mida Riias igalpool külluses leidub, on lilled ja roosid: floksid, lobeeliad, begooniad, *Cineraria*'d, *Solidago canadensis* (kollane), *Salvia splendens* (lõikav punane), *Bocconia japonica* (*Papaveraceae*) ja palju, palju teisi. Platsid ja pargid säravad nende värvirikkusest ning õhk täitub nende aroomist.

Düüna kallastel sõites puutuvad siingi silma lokkavate viljapõldude vahel puisteed pügatud puudega. Puud, enamusest jalakad, on kärbitud ladvaga ja okstest laasitud pea lage-

daks. Sellistena ei kaota nad oma dekoratiivset mõju, varjavad aga palju vähem viljapõldusid.

Varssavis, kus juba tunduvalt suurlinna liikumine ja askeldus, leidub ka palju ilusaid parkisid, aedasid ja puisteid. Marsalkowski ja Jerolimiska peatänavaid, kus suurlinna elu kõige kiiremini pulsib, saadavad nägusad puisteed. Suurem park *Lazienki*, ilusa järve, lossi ja suviteatriga on küll enam-vähem metsiku pargiga, kuid temas leiduvad ka stseenid à la *Nôtre*. Südalinnas on ilusamad pargid, tihe ja varjurikas *Ogorod Saski* ja *Ogorod Krasinski*. Linnast väljas, *Vilanovi* alevis, asub nägus park *Sabesski* lossi ümber. Siin esineb ka juba tore „elav sein“ segakoostisega. „Elav sein“ on *Le Nôtre* kooli lööknnummer, maksab aga aednikkudel palju vaeva ja kannatust. Paremini õnnestub see pisikeste lehtedega puude juures, *Le Nôtre* tarvitab seks tavaliselt *Taxus*'t *Thuja*'d, *Chamaecyparist* ja teisi okaspuid. *Vilanovis* on aga tagajärjekalt tarvitatud segakoostist: *Tilia cordata*, *Aesculus Hippocastanum*, *Acer platanoides*, *Ulmus* etc. Paremini sobivad siiski tihedad lehestikuga pärnad, jalakad ja toomingad kui hõredad suurte lehtedega kastanid ja vahtrad. Samas pargis köidab veel tähelepanu suur *Araucaria imbricata* ja igivana keerdtüvega granaatõunapuud — *Punica granatum* — mis siin juba *Ivan Sabesski* ajast üteldakse pärituvat. Viimane asetatakse küll talveks kasvuhoonesse, öitseb aga suvel rikkaliselt. Botaanikaaias, mis suuruselt võrdub umbes Tartu aiale, leidub puude hulgas peale muu hiigla *Ginkgo biloba*.

Berliin, see kaubanduse ja tööstuse suurlinn, jätab parkide ja puisteede poolest pettumuse. On ju siingi hulk ilusaid ja stiilrikkaid parkisid ja platsisid, kui *Humbolthain*, *Märchengarten*, *Treptower Park*, *Victoria Park* ja hulk teisi. Suurejooneline zooloogiaaed *India* osakon-

naga ning suur botaanikaaed hiigla kasvuhoonetega, kus haruldane vetekuninganna *Victoria regia* — oma kummaliste õitega hulganisti imetlejaid kokku tõmbab. Sellest kõigest aga ei jätku suurlinna väliseks maastiku dekoratsiooniks. Ilma roheliseta on ta oma hiigla ehitustega, monumentidega ning õhu- ja tänavaraudteedega hall ja suitsune. Näiteks on Berliini puiest. kogupikkus üllatavalt väike, 75 km., mis on vähem kui teistes keskmise suurusega Saksamaa linnades. Võrdluseks siinkohal mõned Saksamaa linnad.\*)

Puiesteede kogupikkus:

Hamburgis	300 km.
Kölnis	150 „
Dresdenis	150 „
Leipzigis	75 „
Frankfurt a. M.	60 „
Münchenis	60—75 „
Hannoveris	75 „
Kielis	60—75 „
Berliinis	75 „

Leipzig on vähem linn, kuid rohekearvuliste parkide tõttu pea ilusam kui Berliin. Pearaudteejaamast, mis on üks suuremaid Euroopas, viib hästi stiliseeritud parkideahelik läbi linna suurde parkide kogumikku, kuhu kuuluvad: ilus järvega Johanna park, kuningas Alberti park ja ruumikas Scheibenholtz. Teine ahelik ühendab Rosentali-parkide ja puiesteede kogumiku. Ning kogumikparkidel on suurem mõju, kui üksikuil.

Praha, Tšehhoslovakkia pealinn, on Humboldti järel Euroopa linnadest ilu suhtes neljas. Ning seda ta on mägise Böömi maastiku ja oma arvurikaste parkide ja puiesteede tõttu. Linn asub künklikel maastikul, mis siirdub eemal rohelise lehestikuga kaetud mägestikku. Linna läbib Moldau jõgi ja org, mida ületab hulk sildasid. Kogu linn on üle külvatud rohkete parkidega ja aedadega ning neis leidub hästi stiliseeritud platsisid ja palju mitmesuguseid puuliike. Suu-

remad pargid asuvad linna serval, neist on eriti ruumikas Krolobra jalutajaile sihtkohaks. Võrdlemisi väike botaanikaaed sisaldab vähe puuliike, selle eest on aga puud parkides varustatud nimedega.

Viin on Kesk-Euroopa linnadest suuruselt järgmine Berliinile, olgugi, et oma ligi kahe miljoni elanikuga viimasest poole vähem. Parkide ja puiesteede poolest on ta aga Berliinist palju ilusam. Kesklinn — „Ring“ — on piiratud arvurikaste puiesteedega ja parkidega rõngakujuliselt. Sellest väljaspool asuvad avarad pargid: Schönbrunn, Türkenchanzpark, Schweizergarten, ja teised, mis turistidele sihtpunktiks. Valdavas enamuses esineb parkides ja platsidel sümmeetriline stiil, samuti kui ehituste juures Gooti stiil domineerivad osa etendab. Schönbrunni park on tuntud oma elavate seinte tõttu, millest juba eelpool oli juttu. Parkisid ja platsisid saadavad monumendid ja hiigla purskkaevud, nii „Hochstrahlbrunnen“ ja „Schönbrunnen“. Viini pargid on rikkad puuliikidest ning puud on etiketeeritud samuti kui Prahas. Seega on neil peale dekoratiivse ülesande ka õppeülesanne.

### Linn ilma parkideta ja puudeta.

See omapärane linn, mis romantiikule unistuseks ja hulgalistele turistidele sihtpunktiks, on Veneetsia. Oma doogide-(duce) aegsest välimusest on see kummaline linn niivõrd vähe muutnud, et isegi tänapäeva kiirelt arenevate linnade rohelist dekoratsiooni omandanud pole. Ei siin ole midagi tänapäeva suurlinnast, ei eksita vaikust ühegi auto, ei tänavaege õhuraudtee mürin. Vaikselt libisevad läbi kitsaste kanalite rägastiku mustad gondolid\*), just nagu 500 a. eest, sel Veneetsia õitseajal, kus ta suure osa Vahemere ja maailmakaubanduse valitsejaks oli, ning

\*) Gondola, pikk ja kitsas, teravate otsadega mustaks värvitud paat, mida üks mees mõlaga püsti seistes ainult üheltpoolt sõuab ja juhib. Täidab Veneetsias voorimeeste aset.

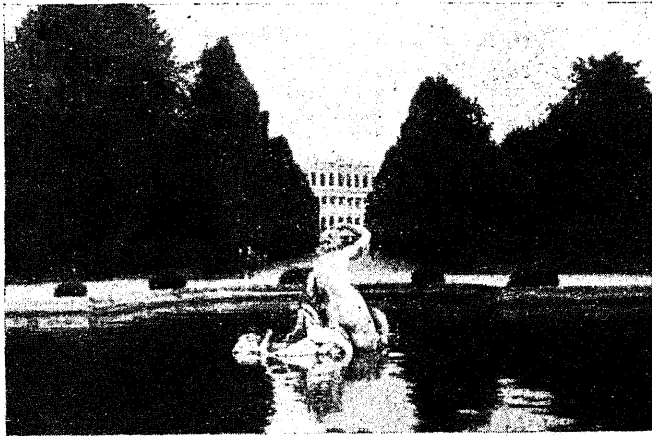
\*) „Holz“ Schweiz. Holzhandels-Zeitung, Zürich, 1912.

harva häirib vaikust laguunauriku terav vile. Tänavaraudteel polegi siin aset, sest tänava moodustab 150 kanalit, mida ületab 378 silda, linn ise asub aga merel — laguunil — 4 km. kaldast eemal.

Puuduvad täiesti pargid ja puiesteed, siin-seal leiad ainult üksiku puu ehk pöosa. Ning nende puudumine torakab kohe silma — miski ei varja räpaseid kanaleid ja lainetest uhitud majaseinad on kõntsased ja lagunud. Selle eest on Veneetsial aga teised küljed, mis teda teevad veetlevaks.

Tüübiline Šveitsi linnadele on majade dekoreerimine puude, pöösaste ja väänkasvudega. Seks otstarbeks tarvatakse väga mitmekesist materjali, tihti isegi viljapuid. Viimaste võrad on siin kasvatatud ühele tasapinnale, et nad maja seinu ühtlaselt katavad, akende ja uste avausi vabaks jättes. Siin on kaks ülesannet korraga saavutatud — dekoratiivne ja utilitaarne.

Tavalisest ei asetse majad mitte otse tänava serval, vaid pisut eemal, pöösastele ja puudele vaba ruumi jät-



„Schönbrunn'i“ park elava seinaga.

Kuid ainult pisut linnast välja — saarele, kus asub supellinn Lido — ning meid ümbritsevad uhked lõunamaa puiesteed ja pargid, palmide, akaatsiate, plaataniite ja rododendritega.

#### Šveitsi linnadest.

Erilist tähelepanu vääriavad Šveitsi pargid ja puiestikud. Siinsed mitmekesised kliima valdkonnad, mis erikordselt rikkaliku taimestiku tingivad, võimaldavad ka väga mitmekesise pargipuude ja pöösaste kasvatamise, milliste hulgast leiame esitajaid soojaist Vahe-mere maist kuni polaarmaadeni. Vähem huvi ei paku ka ilusad Šveitsi linnad, milliste esteetiline külg aga omakord baseerub ilusal maastikul ja rikkalikkudel puiestikkudel.

Sarnane tänava dekoratsioon, kui see on läbi viidud küllalt järjekindlalt, moodustab mõjukama efekti, kui lihtne tänava puiestee. Seks otstarbeks pole aga kõik puuliigid ühtviisi sündsad — nad peavad harmoneerima ümbrusega ja ehituste stiiliga. Kõrgete 6—7-kordsete majade juures sobivad hästi käävjate võradega Thuja, Chamaecyparis, Taxus jne. eesplaanil ja püramiidikujulised paplid, jalakad ja plaataniid tagaplaanil. Harilikud kuused, männid ja laiavõralised lehtpuud ei kõlba siin dekoratiivsest küljest, ning varjavad majad valguse eest. Majaesine puiestik jätab aga maja ülemised korrad vabaks — väänkasvudele ja lilledele. Sarnast tänava dekoratsiooni leiame Šveitsi linnades tihti, ning see teeb ühes

rohkete parkidega need linnad koduseks ja armsaks.

Armsamaks tänavapuuks Šveitsi linnades on platan. See kiiresti kasvav tore puu laseb ennast kergesti mitmesugusteks vormideks kärpida. Eriti rohkesti leiame teda Genfis, kus tema kärpimiseviis on lai, katuse-taoline. Esinevad mõlemad liigid — *Platanus orientalis* ja *Pl. occidentalis*, milliste vahet aga määrata raske.

Parkisid ja platsisid kaunistab tihti ka hiigla mammutipuu—*Sequoia gigantea* D. C. See uhke puu, mida ainult vä-

dumaaks Libanon, Taurus ja Küprus, *Cedrus atlantica* Manetti, Atlasest (P. Aafrika) ja *Cedrus Deodara* Loud. Himalajast. Libanoni ja Atlase seedreid leidub sagedasti, kuna Himalaja seedrit harvem kasvatatakse (Lausanne).

Pargipuuna kultiveeritakse siin ka tihti väga omapärane ja ilus *Araucaria* — *Araucaria imbricata* R. et P., Argentiinast ja Chilest. Genfis, Luzernis ja Zürichis leiduvad mõned üsnä tusedad puud.

Sagedase dekoratsioonipuuna esineb siin ka meil nii haruldane *Juga-*



Luzern, Nationalquai. Šveitsi linnadele tüübiline tänavaja majade dekoratsioon.

hesel arvul P. Ameerikas — Kalifornias ja Yellowstone pargis — säilinud, kasvab siin hästi ja lopsakalt. Nii oli 41-aastane tüvi (Locarnos) läbimõeldult 95 sm., kuna 205-aastase *Pinus cembra* läbimõõt kõigest 67 sm. ja 340-aastane *Larix europaea* 105 sm. oli. Oma kodumaal — Kalifornias — ulatub mammutipuu läbimõõt aga 16 meetrit ja 120 m. Kõige vanem mammutipuu Saksamaal, Allgäu's, on 57 a. vana ja ligi 20 m. kõrge.\*)

Hästi kasvavad siin ka seedrid, millistest paljud auväärt vanadusse ulatuvad (nii Genfis). Esinevad kõik kolm liiki: *Cedrus Libani* Barr, mille ko-

puu — *Taxus baccata* L., millele tihti seltsivad *Taxodium distichum* Rich. ja mõned *Cephalotaxus*'e liigid. Genfi parkidest leiame ka tihti *Taxus hybernica*.

Mändidest leiame rohkearvulisi esitajaid. *Pinus montana* Mill., mitmes teisendis, *Pinus nigra*, *P. Laricio* Poir., *Pinus strobus* L. ja *P. cembra* L. leiame tihti, kuna *Pinus Murrayana* Bay, *Pinus pinea* L., *P. Sabiniana* Dougl. ja teisi leiame üksikutes parkides. Viimane on eriti tore oma pikkade — kuni 30 sm. — okaste tõttu.

Kuuskedest leiame ka palju esitajaid, kui *Picea orientalis* Lk., *P. omorica* Panč., *P. alba* Lnk., *P. Engelmanni* Englm. ja teised, kuna *Picea pungens* Engelm. oma hõbehallide teisendi-

\*) Nege'r, F. W. Die Nadelhölzer und übrigen Gymnospermen. Berlin, 1919. lhk. 112.

tega on siingi armastatud dekoratiivpuu. Samuti ka *Abies pinsapo* Bois., *A. cephalonica* Lnk., *A. pectinata* D. C. ja teised.

Armastatud pargipuud on siin ka elupuud — *Thuja occidentalis* L., *Biota orientalis* Endl. ja mitmesugused *Chamae cyparis* ning *Juniperus* liigid.

Harvem leiame teisi okaspuid kui *Cunninghamia sinensis* R. Br., Sanshu, (Zürichis ilus suur puu), jaapani seeder *Cryptomeria japonica* Don. (Bernis, Zürichis), jaapani sirmkuusk *Sciadopitys verticillata* Sieb. et Zucc. (Bernis), *Libocedrus decurrens* Torr. Sierra-Nevadast ja teised.

Lehtpuudest leiame siin peale hariikkude pärnade, kastanite, saarte, jalakate jne. sageli pöökpuud — *Fagus sylvatica* L. — mis siin ka moodustab arvurikkad ja ilusad metsad.\*) Kuid ka *Robinia pseudacacia* L., P. Ameerikast, *Gleditschia triacanthos* L. P.-Ameerikast, trompeetpuu *Catalpa bignonioides* Walt. Lõuna-Ühisriikidest ja teisi võime leida tihti.

Pöösastest dekoratiivseks ülesandeks tarvitatakse sagemini pukspuu *Buxus sempervivens* L. igihaljas pöösas Vahemeremailt, *Ilex aquifolium* L., igihaljas pöösas, mida siin ka metsades leidub rohkesti, mitmed *Evonymus*'ed, metsikult esinevad alpiroosid *Rhododendron ferrugineum* L. ja *Rh. hirsutum* L. värvirikaste õitega ja paljud kultiveeritavad liigid, tuhkpuud *Cotoneaster pyrenaica* ja *Cot. microphylla* Wall., kanarbik *Erica carnea* L. ja palju teisi.

Millel suur dekoratiivne väärtus, mitte ainult parkides, puisteedel ja aedades, vaid ka metsades, on puutüvedel

\*) Šveitsis on metsa 900 ruut km., mis moodustab 21% kogupinnast.

Metsade koostis:

Lehtmetsa . . . . .	300%
pöökmetsta ( <i>Fagus</i> ) . . . . .	250%
muud lehtpuud . . . . .	50%
Okasmetsa . . . . .	70%
kuusem. ( <i>Picea excelsa</i> ) . . . . .	40%
nulg ( <i>Abies pectinata</i> ) . . . . .	20%
muud okasmetsa . . . . .	10%

(Andmed prof. Rübeli järele),

roomav luuderohi *Hedera Helix* L. Metsad on tihti sellest täiesti läbi kasvanud ja moodustavad väga omapärase ja toreda pildi. Mitte kunagi aga pöökmetstad, sest need on siin nii tihedad, et ei võimalda pea mingisugust muud alataimestikku, peale sammalde. Isesugusemad on luuderohu viljakandvad taimede lehed kui steriilsete taimede. Mitte vähem dekoratiivne, ehkki kardetavam parasiit, ei ole siin puudel sageli esinev *Viscum album* L.

Lõuna-Šveits — kanton Tessin — sarnaneb kliimalt Vahemeremaadele ning teda peetakse rikkaliku taimestiku poolest Vahemere floora eelõueks. Siin leidub palju lõunamaa puud ja pöösaid. Metsikult kasvavad siin juba mannaaar *Fraxinus Ormus* L., humalpöök *Ostrya carpinifolia* Scop., perrükpüu *Cotinus Cogygria* Scop., tserritamm *Quercus Cerris* L. ja *Celtis australis* L. Kultiveeritakse siin aga juba õlipuud *Olea europaea* L. ja rosmariini *Rosmarinus officinalis* L. Dekoratiivsete puude hulgas esinevad siin peale muu loorberil *Laurus nobilis* L. ja uleksil *Ulex europaeus* L.

Kuulus oma maastiku ilu poolest on ka *Rhone* jõe ürgorg *Vallis*, mis kõrgetest mägedest muust maast eraldatuna oma kliima tõttu nimetatakse Šveitsi *Hispaaniaks*. Siin valmivad viljad: mandlipuul *Amygdalus communis* L., ja granaatõunapuul *Punica Granatum* L., mis siin peaaegu metsistunud.

Kenamad ja liigirikamad pargid ja puisteed Šveitsi linnadest leiame *Genfis*, mis on kenamad mitte ainult Šveitsi linnadest, vaid üldse Euroopa linnadest, samuti kui *Genf* isegi. See linn on juba vanast ajast peale rahvusvaheliseks kujunenud, samuti kui ta on praegugi Rahvasteliidu ja teiste rahvusvaheliste asutuste ning ametite asupaigaks. Kõikidest riikidest tullakse siia kohtama ja lepinguid sõlmima. Siin võib näha kõiksugu rahvusi, kuulda kõiksugu keeli.

Ka pargid kujutavad siin endist pigemini midagi rahvusvahelist — nii



rikkad on nad mitmesuguste maade puuliikidelt ja stiilit.

Esijoones köidab tähelepanu siin ilus „Jardin Anglais“, puhtas Inglise stiilis, mille sarnast mujal harva leiame. Üldse leidub Genfi parkides enam Inglise stiili, kui mujal Šveitsi ja teistes Kesk-Euroopa linnades. Käesoleval juhul on pisikesele maalale mahutatud kõik, mis ühele pargile à la Brown, tarvilik on. Teed on kujutatud ringi- ehk kaarekujuliselt. Kunstlik mitmet-setmet pidi looklev jõgi, miniatüüris- soo- ja veetaimedega ning kõverikkude ja jässakate sookaskedega liugleb parki mööda siiasinna ning suundub lõppeks liivasse, ilma et leiaks pargist väljapääsu. Kaljud langevate jugadega ja kristallselgete allikatega. Ürgmetsa tihnikud ja troopikastseenid bambuse roostikkudega. Aiapaviljonid, -sillad jne., igivanad ja sammeldunud, kujutavad originaalseid metsaehitusi, tahumata palkidest ja okslistest lattidest ning viivad vaevalt mõttele, et nad tsemendist valatud. Vägevate mammutpuude ja uhkete seedrite kõrval asetsevad ka jändrikud kuused ja kõverikud kased. Kõik on kujutatud looduse järele ning paistab kui oleks loomulik. Keset parki purskab hiiglapurskkaev veesambad kõrgele üle mammutpuude latvade. Selle läheduses asetsevad kuulsate kunstnikkude Calame, Diday ning kujuri Pradier'i ausambad.

Edasi „Parc de la Grange“ ja „Parc des Eaux-Vives“. Ka neiski kõrvuti olevais ruumikates parkides domineerib Inglise stiil. Kõnniteed kaarekujulised, tihti looduse stseenid, kuid sageli ka Le Nôtre stiili elemendid. Mõlemad on rikkad puuliikidelt, eriti okaspuilt. Suured mammutipuud — Sequoia gigantea — asetsevad üksikult ja salkadena, Platanus orientalis, Cedrus Libanoni ja C. atlantica, Abies Cephalonica, Abies pinsapo, Pinus Laricio, P. nigra, P. strobus, P. cembra, Picea pungens-argentea, Picea Morinda, Picea omorica, Picea Engelmanni, Chamae cyparis Lawsoniana ja Ch. nutkaensis suurte puudena, Taxus

baccata, Platanus orientalis, Fagus silvatica, Ilex aquifolium, Buxus sempervivens jne., jne. Puutüvesid ehivad rikkalikult luuderohi Hedera Helix ja parasiit Viscum album. Looklevad jõed ja ojad stiliseeritud sildadega, järved ja sood vee- ning sootaimestikuga, mäed allikate ja mägestiku-taimestikuga jne., jne.

Park „Mon Repos“ väljendab ühes järveäärse puiestänavaga „Quai du Mont-Blanc“ juba rohkesti Prantsuse stiili. Siin on kõik kandiline ja nurgeline. Plataanid on ühetaoliselt kärbitud, Buxus'ed ja Taxus'ed püगतud, küpressid asetsevad paari-, neljakaupa ehk ridadena, palmid ja Jucca'd samuti. Purskkaevud asetsevad sümmeetriliselt ning teed ja piirid on sirgjoonelised. Ent pargi sisemuses peituvad siingi kohati Brown'i looduse stseenid: ojad, tiigid jne.

Puhast sümmeetrilist stiili leiame siin mujalgi rohkesti. „Place des Alpes“, sama „Quai du Montblanc'i“ ääres on dekoreeritud valjude Le Nôtre reeglite järele. Stiili lähtekohtaks on siin platsi keskel asuv suurhertsog Karl II Braunschweigi ausammast ning kogu platsi dekoratsioon on kujundatud selle järele. Kaks hiigla-seedrit asuvad sümmeetriliselt kahel pool ausammast, neile järgnevad püगतud plataanid nelja kanti, siis kärbitud pärnad, Chamae cyparised ja teised suured puud ning nende all püगतud pukspuud Buxus sempervirens, jugapuud Taxus hybernica ja T. baccata, Ilex aquifolium, põõsasmännid Pinus montana, alpiroosid Rhododendron ja teised põõsad ning lilled. Õigenurgelisi kõnniteid saadavad ühtlased püगतud põõsaste read ning tiigid ja veebasseinid on raamitud tsemendist äärtega neljakandiliseks.

Ruumikas „Parc de l'Ariana“ sisaldab mitmesugust stiili materjali. Siin leidub palju hiigla-mammutipuid, seedreid, tamme ja jugapuid ning hulk muid mitmesuguseid puuliike. Pargis leiduvad hirvekoplid, linnuaiad, luigetiid ja purskkaevud.

Teised Genfi pargid: „Bois de la Bâtie“, Promenade des Bastions, milles asub ülikooli peahoone, Promenade de St. Jean, Prom. des Croquettes jne. sarnanevad stiililt ja koostiselt enam-vähem eelmistele. Prom. du Pin äratav tähelepanu oma hiigla Abies Pinsapo ja suure Araucaria imbricata'ga. Puisteedest on suurem „Avenue d'Aire“.

Ent mitte ainult parkidele ei võlgne Genf oma kuulsust ja ilu. Selleks aitavad kaasa linna ümbrustiku rohked viinamäed, mis kõrgemal mäekülgedel siirduvad uhketesse pöökmetadesse, ilus Genfi järv (kohalikus keeles „Lac Léman“), mis pika terava kiiluna sügavale linna südamesse tungib, läbi linna siuglev ja kaheks hargnev Rhône jõgi ning Mont Salève\*) kaljurahnustik ja Montblanc'i\*\*) lumiharjad ning jääliugustikud.

Lausanne asub Genfi järve vastakul otsal. Teda ehivad arvurikkad puisteed ja kuulus Promenade de Montbenon. Kuid selle kuulsus baseerub enam maastiku piltidel kui parkide dekoratsioonil. Linn asub kaljudel, 483 m., ning võimaldab avaraid välja-vaateid Alpidele ja Genfi järvele. Linnast laskub järve kaldale sammas-raudtee ning siin asub Ouchy sadam ja eeslinn toredate kaldaparkidega.

Vähem ilusal kohal ei asu Neuchâtel, samanimelise järve kaldal. Siit avaneb suurejooneline panoraam üle kogu Šveitsi Alpide—Pilatusest\*\*\*) kuni Montblankini. Siingi leidub ilusaid parkisid järve kaldal, Jardin Anglais, Jardin Desor j. t., mis stiililtki pole huvituseta.

Bern, Šveitsi pealinn ja paljude rahvusvaheliste büroode asukoht, asub kaljutasandikul, 546 m. kõrgel. Linna

läbistavad sügavad kuristikud, millest üle viivad hiigla viaduktid ja sillad. All kuristikudes siugleb aga siniroheline Aare\*), sünnitades vahutavaid koski ja käärusid. Bern on rikas toredate puisteede poolest. Kogu puisteede pikkus on keskmise suurusega linna kohta 15210 m. ja sisaldab 3116 puud\*\*). Neist on esimesel kohal jala-kad, siis saared, pärnad, vahtrad, plaa-tanid, pöögid, kastanid ja paplid. Puu-duvad, peale üksikute, okaspuud, kas-sed jne. Pargid asuvad linna serval ning kujutavad endist park-metsasid, mille sisalduseks pöök- (Fagus silvatica), nulg- (Abies pectinata) ja kuuse-metsad. Sellelaadilised on suur Brem-gartenwald, Steinhölzli, Dählhölzli ja Hirschenpark. Stiliseeritud väiksemaid parke leiame linna seest, kui Kleine Schanze, Grosse Schanze ja teised. Roh-kesti on siin parkides loomi: Karukoo-pad oma tosina karuga, hirvekooplid pal-jude hirvede, antiloopide, laamadega jne., „Ententeich“ arvurikate partide-ga jne.

Luzern'is leidub peale muu huvitav Gletschergarten ilusate puistikkudega. Aed päritub jää-ajast ning on jääliugustikkude ja ürgvete lä-bi kaljusse õõnestatud. Ta sisaldab hul-ga geoloogiliselt huvitavaid jäänuseid ja moodustusi.

Zürich sisaldab suuremaid parki-sid vähe, siiski upub kogu linn roheli-se. Ilusad pargid on Volière Arbo-retum ja Belvoir-Park järve kaldal ning Platzpromenade lin-na keskel, peale selle palju väiksemaid platse. Linna serval asuvad mäed: Zü-richberg, Adlisberg, Uetli-berg j. t., kaetud ilusate pöök- ja nulgmetadega.

Bernis, 3. III. 1927.

\*) Mont Sablève, kõrgem mäeahelik Genfi lähemas ümbruses, kuhu Genfist elektrisammas-raudtee viib. Kõrgus 1304 m.

\*\*\*) Montblanc, kõige kõrgem mägi Al-pides, kolme riigi: Šveitsi, Prantsuse ja Itaalia piiritulbaks, kaetud igavese lumega ja jääliu-gustikkudega. Kõige kõrgem tipp — 4810 m.

\*\*\*\*) Pilatus, mägi Kirde-Šveitsis, kõrgus 2132 m. Kerge ligipääsu tõttu turistidele sage-damaks sihtpunktiks.

\*) Aare, Rheinijõe haru. Vesi on Šveitsi jõgedes ja järvedes sinine ehk rohekas-sinine, sest nad saavad alguse mägedest, sulavast lu-meveest ja jääliugustikkudest ning vesi on neis selge ega sisalda huumuse osakesi, kui meie, soodest algavad, jõed.

\*\*\*) Mumenthaler, E. Die Baumalleen um Bern, Praktischer Forstwirt der Schweiz, 1926.

## Meie parkide seisuford.

Stud. rer. for. E. Wirol.

Meil olemasolevaid parke või ilupuies-tikke võib kahte juure osja jagada: 1) lin-nade pargid ja 2) endiste mõisate pargid.

Siimesed neist on praegu võrdlemisi heas seisuforras: Sinna valitlusvõimud kannu-mad hoolt, et pargid korras hoitaks, kus iga-ihel mõnus mõnd maba tuudi weeta, väljas-pool alalist aseldust värskendavas jahedu-jes puie warjus puhata.

Ka ilu mõttes annavad puiestikud nii linnale kui maakohale palju juure. Nad pa-tuvad nagu waheldust meie metsadele, mida igalpool leida (mille pindala wiimasel ajal aga igapidi wähendada katkufatfel), oma wõõ-ramaa puuliikide ja põõsastega. Kõrwuti meie metsa puudega on seal midagi uut ja omapärast, mida metsas ei leidu.

Uimber waadates aga meie endiste mõi-sate parkides jääb silm nii mõneleigi wäärnäh-tusele peatuma. Ükski tõsine looduselõber ei saa nende seisuforda nähes üksteisteks jää-da. Nõik, mis furd maakoha iluks ja uhtu-feks tehtud, mille peale nii mõnedki ilusad summat omal ajal kulutatud, kipub wägisi häwinema, kohati häwitatakse isegi sihi-kind-lalt.

Paratamatu nähtus oli see, et maare-formi teostamisega pidid ka pargid wäitse-maile maariikuste omanikele langema, kui seda oli mõisa. Ei wõi jalata, et seejuures on wõimud sel alal ilusamaid ja wäärtsüli-kumaid parke silmas pidanud ja neid annud kas koolidele või mingisugustele teistele asu-tustele kasutada tingimusega, et nimetatud park hoitaks korras ja oleks kaitstud. Siiski on ka mõned wäärtsülikud pargid nagu „kake silma wahela“ jäänud ja tiikeldatud, nagu „Luua“, „Laatre“, jne. Sarnaste parkide seisuford on kõige wiletsam, nad häwiwad aastate wältel täielikult. Ei wõi ju nõuda nendelt, kes paremate parkide hoolbajad, et park peab eeskujulikult korras olema, see nõuab kaunis suurt kulu, kuid iga sarnase pargi kui terwiku kasutaja piha kohus olgu teda riis-tamise ja häwimise eest kaitsta, see ei käi kel-lelegi üle jõu.

Tõesti rõõmustawa nähtusena näib see, et mõned kenamad pargid peaaegu eeskujuli-kult korras on, nagu: Dru (hoolbaja omanik

Jelisejewi wolinik R. Laur), Polli (põllutöö-fool), Siisu (P.-m. keshihitus „Estonia“), Kämpina (—Kämpina ühispõllum. gümn.) jne.

Teised parkidest, mis küll korra juhtes palju jätawad soowida, on siiski häwimise eest kaitstud, nagu: Sangaste (—krahw Fr. v. Bergi walwe all), Laagepera (—Tiifikus-haig. sanatoorium), Wana-Untsla (—Kiigi-mõis) jne.

Mõnd sarnastest parkidest tahetakse aga sihi-kindlalt häwitada. Kuid sellest allpool.

Üks pahe aga tuleb igas mõisapargis näh-tawale, olgu ta ka kui korralik, isegi linna parkides võib seda teinekord märgata. Sellest pahest on paljuil inimestel oja, see on ilu ja mate puuseltjide õkste murd-mine. Nlegi „wanal heal ajal“, kui mõisa-parke korralikult walwati, leidus parkide kau-gemais murfades murtud õstega ilupuid. Praegu on ta aga nendes parkides harilik nähtus. Koguni mõni meie riigivalitlusel lähedalseisew isik peab õitsemate puuõkste murdmist pargis loomulikult, nagu see juh-tus mõne aja eest Dru pargis, kus nimet. pargi hoolbaja R. Laur ajalehtede meergudel sai tõrwata, nagu oleks ta pargi waatlejaid sealt mingi põhjuseta wälja kihutanud. Kää-rinata siis igapäewasest surelikust.

Kurb on waadata murtud õstega noori puud, eriti weel looduselõbral. Kurbade pil-kudega saadawad nad iga mõõdaminejat, nagu ära tundes, et ka nende noorusliku rõõwija oli üks sarnastest... Kaitseta peawad nad oma saatusele alluma... Wäitke prahtatus mur-dumisel teatab kaastannatajaille, et jällegi on üks nendest oja oma ilusast ehtest kaotanud...

Siigisel, kui lehed kolletuwad, weel roh-tem siis, kui walge waip maad katab, tõuseb inimesel nagu kirg ilusa roheline järele — seda kirge peawad sagedasti meie ilusamad wõõramaa õkaspuid rahuldama. Ka linna tungudele ilmuvad siis naised juure - hulga roheliste õstega, kus sagedasti ka parkidest toodud ilupuioffi leidub.

Kewadel, kui loodus end roheline riiega ehil, millele pea kirju, pidulik õiekate jelttib, katub igaiüks endale midagi kenamat tupp-muretseda. Jällegi on turul igasugu puude õisi murruna, sagedasti peawad pargi puud

osa sellest andma. Peale selle veel osa, mis pea igaiks parki külastades kaasa toob. Urutu palju murtakse ka okaspuid pargade jne. valmistamiseks.

Flu, mis murtud oksad pakuvad, on üürike, kestab päeva, paari, teineford ainult mõne tunni. Flupuiestikud kaotavad teetõttu suurema osa oma kenadusest. Sagedasti kuivavad suuremad oksad mürdmise tagajärjel, teineford isegi kogu puuke. Küll ei juhtu järevalt nähtust, kui puuoks on lõigatud, siis paraneb haav pea. Talvel, kui lehtpuud paljad, torfab okste mürdmine igaihele rohkem silma, kuna suvel osa lehtkatte all on varjatud, on näha vaid okaspuid, mis oma kurvast saatusel, siidameta inimeste vägiteost, tunnistust annavad. Ssegi on õudsetel sõjaaegadel meie kodumaa palju oma endisest ilust kaotanud, see mis säilinud, alaneb järjekindlalt! Prohweti keele peaks siin hiiudma üle kogu kodumaa: ärge mürdke meie ilupuid, ärge häwitage seda, mis meil kena ja kaunis, mida meil isegi wähe järele jäänud! . . .

Sseäransi tublisti kaantawad mürdmise all okaspuudest: Elupuu (*Thuja occidentalis* L) oma muutmata okste tõttu. Mulgpuude liigid, peaaesjaliselt Euroopa mulgpuu (*Abies pectinata* Lindl) oma forralikkude, läikivate, tumeroheliste okste tõttu. Balsami mulgpuu (*Abies balsamea* Mill.), Kalifornia mulgpuu (*Abies concolor* D. C.), kus teda leidub. Flusjad hallid, pikad oksad. Mändidest: Siberi wõi seedermand (*Pinus cembra* L) ja Weimuti mänd (*Pinus strobus* L) oma õrnade hallide okaste tõttu. Kuuskestest kaantawad selle tõwe all wähejed, sest harilikult on kuuse oksad torfikwad ja ei paku mürdjale mingit lõbu. Teineford wõib näha murtuna hõbekuuske (*Picea pungens* f. *argentea* Eng.) ja mõnd teist. Sugapuu (*Taxus baccata* L) — õrnad rohelised oksad. Kanada kadakas (*Tsuga canadensis* Carr) — korrapäraseid ilusad oksad jne.

Lehtpuudest tabab see taud peaaesjaliselt neid, mis ilusti õitewad: nagu hall paju wõi urwapaju (*Salix acutifolia* Willd) juba warasewadel, kui õiepungad soomuse langetanud ja hõbefarwaliste tuttidenä oksa küljes asuwad. Tema mürdmine on kujunenud traditsiooniliseks just palmipuudepühaks. Sireliligid (*Syringa*), jasmiinid (*Philadelphus*), roosid (*Rosa*), kus neid veel olemas. Roosi-

puud (*Rhododendron*) jne. Sirelitele ja jasmiinidele ei tee mürdmine küll suuremat wiga, sest pöösad on kiire kaswuga ja parandawad oma haawad ruttu, rutemini veel juhul, kui oksad lõigatakse, mitte ei murra.

Ssegi poleks paha, kui jääks kõik veel seega. Mõnes kohas aga tabetakse just mõnd wäärtuslikumat parki sihikindlalt häwitada. Sarnane teguwis ei mahu wiist küll ihegi inimese siidamesse, kes wähegi looduse wastu hui tunneb. Näiteks toon siin 3 parki ja katsum nende praegust seisukorda walgustada.

Uuc-Antsla park. Park on oma maapinna reljeefi ja maiferiifalt ning teadlikult walitud ja istutatud puuliikide poolest üks ilusamaist ja wäärtuslikumast Lõuna-Eestis (pind umbes 13 ha). Alleshoidmise mõttes on ta kasutada antud „Wõrumaa õpetajate liidule“. Wiimane on ta aga wäljarentinud afunit P-le, kellel aga oma alarentnik olemas. See katutab praegu parki karjamaana. Karjamaaks wäga kohane — kodu lähedal, kari saab hästi toitu, keset „karjamaad“ asub suur tiik, kust lehmad oma wabal soowil jahu kustutada wõiwad jne. Mõisugust mõju aga karjatamine pargi peale awaldab, wõi üldse puude peale, teab wiist igaiiks.

Sellest kõigest ei aita veel. Roski ees on noor elupuu (*Thuja occidentalis*), waeuvalt 10 su. läbi mõõta, mida wastu on jüllakõrgune puuriit laotud. Puuke näitab kuivanis-tundemärke. Roski tagaküljel olewad elupuud on kõik julla kõrguselt maha laetud, paar eksemplaari, mis jäänud, on wiimse oksani muidugi ära murtud, wiist puud maha painutades. Üht kaunis jämedat õlipähklapuud (*Juglans cinerea*) tarwitatakse sagedasti hobuste kinnikõimiseks, teise peenema iimber on hunnik põllufärbituid laotud. Okstest, mida poisikefed pähklaid õsides murrawad (olgu et siu meie pähklale ei wasta ja loor raske purustada), rääkimata. Samuti on kärbitud laotud ihe peene leinasaare (*Fraxinus excelsior* f. *pendula*) iimber. Suur ja ainuke pargis leiduw pöösas hõbewpuud (*Elaeagnus argentea*) on maataja maha raiutud läinud talwel. Ihe suure hõbewahtra (*Acer dasycarpum*) külge on lattaed naelutatud. Ainuke tuhkpuu (*Cotoneaster vulgaris*) pöösas on aastaid haohunniku ääre all olnud, kust nähtawasti hiljuti wabanes. Flus 1 mtr. kõrg. pöösas roosipuid (*Rhododend-*

ron sp.), 2 liiki, mis ifegi külma läbi tub-  
listi kannatab (peaasjalikult õiepungad),  
murtakse õitseajal viimase õieni. See on  
kaaja mõjunud, et pööjas hakkab kiratsema.  
Nüüd pärni pargi idaosas on 1 mtr. ulatusel  
ringi ära kooritud ja oma piinarikast surma  
ootama jäetud. Sirelite, jasmiinide ja nulg-  
puude oksjad on väga järjekindlalt murtud.  
Mõne aasta eest on kõik oksapuultigid, mil-  
lel oksjad maani ulatuvad (peaasjal. nulg-  
puu) kõrgemal pead ära laastitud ja küttema-  
terjalina tarvitatud — juba seega on park  
oma ilust väga palju kaotanud. Carnaseid  
nähtusi leidub seal igal sammul. Mõõdub  
mõni aasta ja sellest toredast pargist pole  
enam midagi järel.

Nii aga wiist ei parane, olguigi, et kewad-  
del rendileping W. õp. I. ja afunif B. vahel  
lõpeb, on teine rentnik kuuldamasti jällegi  
walmis teda rentima, kellel oma alarentnik  
olemas ja kes wiist ka paremini pargiga üm-  
ber ei käi kui ta eelkäija.

Et asutus, nagu Sp. liit, sarnaselt tema  
hooleks antud pargiga talitab, paistab enam  
kui imelik olewat. Ifegi kohalike ringkonna-  
walitseja kõnelused ja kirjalised teated pargi  
laastamise suhtes on nagu „hane selga mee  
wisikamine“. Nii areneb oma soodu edasi hä-  
winemise tähe all.

R u u a p a r k. Üks tähtsamast, Tartust  
mitte kaugel (Kaarepera jaamast umbes 6  
küm) asuw, parkidest oma haruldaste puulii-  
kide kui ka oma auwäärt wanaduse poolest.  
(Suurus 3,5 ha.) Park on istutatud keisrin-  
na Katarina II walituse päewil, mis ajast  
meel hiiglatammedeallee ja pärnad on säili-  
nud.

Praegu on ta jaotatud. Suurem osa on  
kuidagi riigimaade walitsejale (afunif) hra  
Zürmannile sattunud, kuna härrastemaja  
ühes 1 ha maa-alaga on kellegi Kägo ja  
mäike osa afunif Kuke kasutada. Nagu näha,  
tahab hra Zürmann meeleaga jeda kaunist  
looduswara häwitada. Ornemad puud ja  
pöõjad on juba ammu häwinud. Pargi põhja-  
sewast on umbes 3 sülla laiune rida maha-  
wõtmisele määratud — põhjus, et kaera- ja  
odrapõldu warjab. Samuti on ka raidelant  
sisse aetud pargi ossa, mis kõrwalkeiswa  
metfaga ühes mahawõtmisele tuleb, et teda  
kultuurheinamaaks muuta. Osa puud on juba  
juuritud; kohal. metsailemalt on wastatawad  
load olemas. Kui eelnimetatud põldu warjate

3-süllane rida maha wõetakse, pääseb tuul  
wabalt pargi sisse ja murrab puud, mis tuu-  
le warjus kogu aeg seisnud ning seetõttu or-  
nad tuulele wastu panema. Tuulemurd saab  
muidugi seaduse järele afunikule tasuta kätte.  
Suurepärane idee pargi häwitamiseks, kõik  
sünnib nagu kord ja kohus — seaduse jä-  
rele. Puude oksjad on lõhutatud ja murtud. 2  
pöõjast jugapuud (Taxus), samuti parkinulla  
puud (Rhus typhina) mis mõned aastad  
tagasi väga ilusasti ja lopsakalt kaswasid  
(w. E. Lundström „Taimeteaduslik rännak  
Lõuna-Eesti mõistatesse“, ajakiri „Loodus“  
nr. 5 — 1922), on praegu täiesti murtud ja  
tallatud, jugapuu juba wälja suremas. Weel  
läinud aastal olewat kaswanud üks noor ilus  
nulgpuu, kirjelduse järele Abies subalpina  
wõi A. firma, millest ainult känd järel. Wiist  
on ta jõulupuuks tarvitatud tema hoolidaja  
poolt. Pargis leiduwatest puusüldadest võib  
leida õlipähklapuu (Juglans cinerea) tüwe-  
sid jne.

Ilusat Kanada kadakat (Tsuja canadensis),  
kõrg. 5 mtr., tarwit. lossi lähedal hobu-  
buste sidumiseks (afun. Kägo krundil). Puu  
näitab kuuwamistundemärke. Katarina-aeg-  
sete hiiglatammedeallee (afun. Kuke krundil)  
on karjaaed. See on seal lehmadel suwel  
rahulikelt jalutada ja auwäärt tammede war-  
jus mäletseada. Nende omanik hindab oma  
karja waga ajakohaselt ja on ka seetõttu  
lehmade wastu äärmiselt wiisakas, neile tam-  
mede alleed lahkest kasutada andes, et muga-  
wam oleks waba aega mööda saata.

Ka kohalikele elanikele ajab sarnane tegu-  
mis isu peale parki häwitada. Ei ole siis  
ime, kui keegi wana tisler kord küsis kelleltki:  
„Ei tea, kas neid puud siit ka müüakse, kui  
neid maha hakatakse raiuma? Wa tahaksin ka  
saada mõne puutüki tagawaraks, ega nii head  
puud enam kuskil ei saa.“ Küllap wiist!

Samane lugu on ka Laatre mõisa (Pär-  
numaal) pargiga, kus afunif katseb ka teha,  
mis wõimalik, et pargist, mis ta krundi külge  
planeeritud, lahti saada. Täiis kirmega puud  
— suur pöõkpuu (Fagus silvatica) on käes-  
olewal aastal kirmega ära täkitud, künnab ja  
kaewab pöõsaid maa sisse jne.

Nii häwitatakse meie loodusilu igalpool,  
kus seks wõimalus ja kus endale wõimalust  
osatakse luua. Pane aga käed kokku ja hüüa  
taewa poole: „Ssland anna neile andeks, sest  
nad ei tea, mis nad teewad!“



## Rõlbmata maade metsastamine.

N. S.

Rõlbmata maade hulka kuuluvad meil: sood, rabad, lend-liiv, paepind, kus taimekasv nõrk, siiseed ja teed. Metsastamisest mõiks juttu olla ainult neljal esmalt öeldud maapinnal, s. o.: soo, raba, lendliiv ja osalt kivine maapind.

Rabad on tekkinud katlasarnastes maakohtades, kus üleliigse mee ärapool on kuudagi viisi taastatud, maapind aga niisuguse iseloomuga, mis wett läbi ei lasse, s. o. jahi wõi ka nõrgkivi (Ortstein), kui wiimane on kantsa ja mudaga imbutatud weefindlaas. Sagedasti leitakse raba põhjas üksikult ja hulga viisi mitmesuguseid puud ja kände, mis lubab oletada, et kunagi praeguse raba asemel on kaswanud mets, mis aga enne ajaloolist aega hukkunud. See wõis sündida maru wõi ka tule mõjul. Sigemaiks peetakse esimest põhjust, sest uurimisel on selgunud, et suurema jao raba põhjas lamawate puude ladwad on sihitud kagusse (lõuna-hommik). Et ka praegused meie walitsewad tuuled läänest ja edelast puhuwad, wõib kergesti oletada, et nad rabade tekkimise ajajärgul 45° põhjakaare poolt, s. o. loodest, puhusid nii, et üliarw langenud puudest just loodest kagusse näitab. Üleliigse niiskusega edenes kallutatud puude ümber lõpafas sambalafasiv. Et samal omakorda juurel arwul niiskust eneses kinni hoiab, kogus sinna wett veel suuremal määral, tekkisid sambalafasid, nagu walge rabasammal (sphagnum), mis alt juurest sureb ja pealt edasi kasvab. Sphagnumil on pealegi omadus kuival ajal õhust niiskust haarda ja seda kuni 100% kinni pidada. See oleks paari sõnaga turba- wõi kõrgeraba tekkimise seletus.

Madal-sood on aga enamasti kinnikaswanud järwed wõi jõgede kaldad. Selleks olid tegewad teatud taimeliigid, nagu: ubalehed (menganthes), joopihlad (comarum), mürgid (cicuta), wõhumõõgad (iris) ja tarnad ehk pujud (carex). Nende taimede surunud osad langevad põhja, mille läbi lausawee ruum kahanes, põhjas tekkis aga turbaford. Glawad taimede osad aga wee pinnal põimusid ifka enam ja enam üksteisest läbi ja sünnitasid niitwiisi õõstjawa fitte kamara, mis aegamööda kattis kinni weekogu pinna täiel ulatusel, li-

jaks tulid mõned kafed ja pajud ja madal-soo oli valmis.

Suuremad sood-rabad ilmas on Siirmaal, Hollandis ja Daanimaal, kuna kõige juuremaks tuleb lugeda kuuljaid Winski joid Winski ja Wolonia kubermangudes, kogupinnaga umbes 8 milj. tiinu, nii siis kaks korda nii suur kui Eesti wabariik.

Ka meie maa kannatab tunduwalt soode ja rabade all. Eesti pinda kogu siisewetega loetakse 4.019.129 tiinu, millest 15% ehk 602.869 t. kuulub rõlbmata maa alla. Protseptuaalselt rõlbmata maa rohkuje poolest on meil eesotsas Pärnumaa — 21,6% ja wiimane Saaremaa — 8,2%, kuna keskpaigas 5. kohal asub Wõrumaa — 14%.

Mis sunnib meid rõlbmata maid kultiveerima, rõlbawaks, tulutoowaks tegema? 1) Kõige pealt maanälg, inimeste tihedus. Hollandis, kus 350 inimest ühel ruutkilomeetril asub, meil aga 24,4, on rabaesse asutatud terwed kolooniad, kus on ühe perekonna kasutada keskmiiselt 8 hektaari endist raba. Oletame, et ümmarguselt 500.000 t., s. o. 546.270 hek. meie rõlbmata maid sünniks kultiveerida, jellest iga perekonna tarwiduseks 10 hek. arwates, leiaks umbes 54.600 perekonda aset. Kui keskmiiselt perekonnas neli hinge lugeda, lubaks käsitatud operatsioon inimeste juurekaswu kuni 220.000. Ka administratfiooniparaat jelle juures mahutaks tublisti üle 4000 ametniku ära, arwates 50 isiku kohta üht.

2) Soid loetakse taudide allikaks, nimelt on tähele pandud, et hallatõbi ehk wihuhaiigus (febris tertiana, quartiana), ärripuwalt kui tihti haiiguse hood korduwad, mõllab ägedamalt soomaastikus. Rahwas aga ütleb: „hall sõidab“, s. o. Sapinõid. Soiseil tarjamil on ka tihti farmloomade juures maksalutika tõbe leida.

3) Põllumajanduslikult on soodärjed kohad väga tundelikud õõkülmadele, mis tuleb jellest, et jõudsa kiirgamise mõjul õõsel seal tekib puudus soojusest, nii et seeläbi kõike lähedalolewat põllu-, metsa- ja aiakultuuri külm rikub.

4) Kõrgeraba iseloom on, et ka mõib määramatul hulgal endas wett kinni pidada.

Et ta on ümbruskonnast kõrgem ja tõmbi foonuse kujuline, ja et ta ränkade vihmade puhul veel tublisti üles turjub, kuhjumine võib aga ikkagi teatava piirini küünida, siis on ette tulnud, et weehulkade rõhkimisel võib kõrgeraba viimati lõhkeda ja kogu ümbruskonna kultuuri enda alla matta. Niisuguseid juhtumisi teab ajalugu kahel puhul Strymaal, nimelt 17. sept. 1835. a. lõhkes seal Fairloch'i nimeline raba suure müraga weehulkade furve all ja porijõgi, mis ülalt rabaast woolama pääsis, kattis kõik wiljapõllud kinni, rikkus hulga teedewõrku ja wiis ära palju heina. Samuti laastaw oli ka juulikuul 1821. a. Zulamore raba lõhkemine.

5) Kultiveerimise mõjul hakkab soo ja raba märkja suuremat tulu tooma ja tõstab teega meie majandust.

Hollandis ja Saksamaal on palju soode kuuwatamise alal ära tehtud, on soodel terveid asundusi leida; neil on sisse seatud oma sookatsejaamad laboratooriumidega, kus pannakse toime turba proowe.

Polesjes, juures Pinski soos, töötas kindral-geodeesist S. S. Bilinski 1874.—1893. a. kuuwatamise alal ja selleks otstarbeks laskis 4519 wersta kraawe ja kanaleid kaewata maa-alal, mis 2.855.000 t. katab, sealjuures saadi 355.000 t. uut heinamaad ja 115.000 t. põllu-, aia- ja õuemaad, peale soodustuste metsakuwatamise alal. Siin kuuwatamine läks jät korral maksma 1,33 rubla.

Ka meie kodumaa kohta oli walmis laia ulatusega kawa soodekuwatamise juhtes, nimelt fuur Wärrnu-Weippi weete, mis pidi wiima Wärrnu jõest alustades läbi Halliste, Wiljandi ja Wirtsjärwe Emajõe. Selle kawa walmistaja ja hing oli 1910.—1914. a. teedeinsp. Kreisler, kes juhatas Riias Balti riigimaade walituse juures hüdrotehniku osakonda. Selle peafanali toitmiseks, kus oli nähtud ette kaewade liikumine, oli ümbruskonna soodest kawatsetud palju harufanalid, mis kahtlemata oleksid saanutanud häid tagajärgi soode kuuwatamise alal, kuid maailmasõda keelas selle kawa elluviimise.

Wida peafime meie rabade asemel kultiveerima? Metsa ja seda just järgmistel põhjustel: 1) Mets annab meile majanduslikult wäärtuslikku tarbeainet, millele asetatjat raske ehk tihti päris wõimata leida, meie saame metsast tarbeaineid saapatikust kuni kaewamastini. Põhja Ameerika töötab

wälja igal aastal suhkruwähtra mahlast 2 miljonit puuda suhkru.

Ehk küll põllumajandus meie maal tekkinud enamalt jaolt metsa arwel ja talle tuleb anda suuremat tähtsust, siiski ei ole meie kultuur veel nii kaugel, et saaks läbi ilma metsata ning et seda põllusaaduste arwel kaugeilt põhjamaadelt sisse wedada, nagu seda teeb Inglismaa oma wabrikutööstuse ja kuuvisõe najal. Aga just Inglismaa ongi metsakaswatuse juhtes uuele seisukohale asunud. Maailmasõda näitas tegelikest, et sissewedu wõidakse ka takistada ja neil tuli selle läbi kannatada metsamaterjali puuduse all. Et selle häda kordumist tulewikus wõiks hõlpsamini üle elada, on Inglismaal nüüd pärast sõda kawafindlalt ajutud metsakaswatamistele, nimelt kõwade puuseltide juhtes, nagu tamm, wäher, jalakas, saar, selleks on eraiikutelt riigile hulk maad wõõrandatud. Seda põhimõtet tuleb hoolega toetada, sest mets oma pika elueaga ei ole ühe päewa taim, seda mis täna kirwe all kukub, ei saa homme enam ajemele, kulub tihti terve sajang ära, kuni raiekoht jälle laua- ja liipripuid anda võib. Seepärast tuleb metsakaswatamist just kindlates kätes, see on riigi käes hoida, kus metsa saatus ei ripu ära ükspäi eraomaniku waatest ja majanduslikust seisukorrast.

2) Mets hoiab suurel hulgal kinni niiskust ja annab seda reguläärsest ümbruskonnale laiale. Katsejaamade wõrgu kaudu on Podolias kindlaks tehtud, et õhu niiskus metsaga wõrreldes, tuule allpool seiswais jaamades homnikul 0,2 mm., päewal 1,1 mm. ja õhtul 0,4 mm. suurem oli, kui tuule pealpool seiswais jaamades. Nii tehti kindlaks, et mets mitte üksi enda sees ja kohal õhuniiskust ei suurenda, waid ka kuni 4 kilomeetri kauguseni oma asukohast avaldab tuule abil sama mõju.

3) Sooduse sõbrale on mets ääretu bootaanikaad ja fuurim zoologia park, ilma metsata tuleks piif nimekiri loodusest maha kustutada, näiteks warjulil, Waldmeister (*aspérula odoráta*) ei kaswa lagendikul ega põllul ja rähnid (*Picus*) ei õpi nurmelt putukaid korjama.

4) Mets on põllu isa, esimene pidi kahanema, et teine wõiks sündida. Otsides nimelt wiljakandjat maad, raiuti wanasti meil Cestis tammemetjad maha.

5) Metšast leidis warju ürginimene, leiab jeda ka praegu lind, loom ja samuti inimene nii hääl kui kurjil päewil.

6) Metša, eriti mõne puusordi, eluiga on väga pikk, meil inimestel peaks olema au-kartus selle eluawalduse wastu, mis taimeriigile omane. Näiteks: 1868. a. hullus tormi läbi Teneriffa saarel Drotawa linna lähedal kaswaw lendawamao werepuu (*Dracaema Dráco L.*), mille eluiga loeti 6000 a., ta oli 15 m. ümbermõõdus ja 25 m. kõrge, seega orgaaniline elu enne Egiptuse piramiidide ehituse aega. Selle kõrwal on meie Pühajärwe tamm (9 m. ümbermõõdus), mille iga loetakse üle 500 a., alles poisike. Ei ole imeks panna, kui puude kumardamise kultus inimeste keskel maad wõttis.

7) Et metšapind maailmasõja tagajärjel, samuti pärast wabadus sõda, planeerimise läbi suurel mõõdul wähenenud, oleks tungiw vajadus jeda tafakaalu wiita kõlbmata maade arwel, mille eest tulewane põlw meid laitma ei saaks.

Waatame, kuidas kõlbmatuid maid metša alla wõtta.

I. Kõrgeraba kultiveerimine metša alla.

Et kõrgeraba suurel mõõdul endas wett fijsaldab, mispärast seal ka peale mõne ühki rabadale omaise taim, nagu kuremarjad, jõhwikad (*Vaccinium oxycoccus L.*), murakad (*Rubus chamaemorus L.*) ja rohkem raba kaldal sinikad (*Vaccinium uliginosum L.*) ning mõni fidur mänd, midagi tähtsamat majanduslikult kasulikku taimet ei kaswa, siis on esimene ja peatingimus: tuleb kõrwaldada üleliigne wesi. Et just wesi siin puukaswu takistaja on, näeme sellest, et raba kraawi kaldal fidurad soomännid, tihti saajaastafed, kuid waewalt üle jülla kõrged, warfi peale kraawi kaewamist, uut elujõudu omandawad ja hakkawad andma normaalseid aastawõrseid. On meil tegemist suurema rabaga, siis tuleb asi anda eriteadlaste kätte, kes otsustawad, kuhu wesi lasta — selleks weeloodimist toime pannes. Peale loodimist kaewatakse üks või rohkem peakraawe (kanal), kuhu õiges nurgas juhatakse sisse küljekraawid, kuna suubumiskohad umbes 45° all weewoolu suunast peakanalis käänatakse, et wesi wähem kallast lõhuks. Mida tihedam kraawiwõrk, seda suurem ja tihem on raba kuivamine. Sollandis tehakse küljekraawid iga

5 jülla peale, kuna neisje lastakse omakord weel wäiksemad kraawikesed samuti õiges nurgas. Soowitaw on, et kraawid tõmbaksid weepinda 1—1½ m. rabapinnast alla-pool. On see sündinud, siis raiutakse raba pealmine ford (kamar) kõblaga, mis 30 m. pikk ja 20 m. lai, sügisel lahti ja jäetakse ületalwe seisima. Kewadel, kui lumi sulanud, pööratakse kõik mättad ümber, peale mõne-päewalist tahenemist loetakse nad wäikestesse humnikutesse, 0,50 m. kõrged, wahedega 2 m. üksteisest. Enamasti mai lõpuks on mättahunnitud niuwõrd kuivad, et nende põletamisega võib peale hakata. Sunnitud süüdatakse põlema pealtpoolt tuult, ja kui tuli juba hästi paisunud, pillutakse raudhargi või labida abil põlewad mättad laiali. Tuulise ilmaga põletamine on otstarbekohasem: tekib suurem kuumus, mille läbi enam lämmastikku sünnib, kuna kahjulikud ollused lahkuwad ja kõrwaldatakse. Et raba ülesharmine waewarikas ja kulukas töö, siis oleks soowitaw püüda jellest saada maksimum tulusid. Seda saadakse kätte, kui ei kiilita kohe metšajaeimet ülaltoodud wiisil saawutatud põlendikule, waid esiteks põlluwilja, millest kõige soowitawamaks tuleb lugeda tatraid. Tatraid kiilitakse kohe sooja tuha sisse ja äestatakse üle, ilma et äestamist wõiks jätta järgmiseks päewaks. Lõikus sünnib siis, kui suurem hull teri juba küpsunud. Tatraid niidetakse maha ja pannakse rõuku järeleküpsema. Sügisepoole tuleb uus ford mättaid lahti raiuda ja järgmisel kewadel weel ford üllakäsitatud wiisil tatraid kiilida. Esmisel ja teisel aastal annab niuwilja kultiveeritud raba hektaari pealt 77 puuda tatraid, s. o. 28,5 puuda wakamaa kohta. Peale selle weel põhk. Ühes teisekewadise tatrakülviga wõiks juba männiseeme sisse kiilida. Pärast tatra lõikust jääks puhast männikultuur järele, mille eest tuleb kanda hoold. On aga karta, et kanarbik võib tekkida uuesti, nii et see äwardab lämmatada noori männikese, siis on parem teisel aastal männikülwist loobuda. Sügisel weel ford mättaid lahti raiuda, see on kolmandat korda, kolmandal kewadel aga, pärast tuntud wiisil põletamist, ühes männiseemega nälgeheina (*Spergula arvensis*) Gutterpörgel, toriza paschernaja, seeme maha kiilida. Nälgeheina iseloom on, et ta wõtab maa seest wälja kõik kaali osad. Pärast nälgeheina ei kaswata maa 20 aasta jooksul ka-

narbikku, mis, nagu katsete waral tõendatud, on suur kaaliarmastaja taim.

Kultuuriks tarwitatagu omamaa männi-jeemneid, efiteks on sellega korralik metsa noorendamine enam kindlustatud, teiseks tuleb odavam maksma. Wälismaalt sisetoodud männiseeme ei anna meie oludes igakord häid tagajärgi, seda tõendab 30-aastane männi noorendik Drawa metstkonnas, kõi männid kasvawad kõwerad, umbes laewa kaarepuuks sündjad. Nagu kuulda, olewat männiseeme selleks iibe endise metsajäilema poolt Darmstadt'ist sisse toodud.

Kui ei soowita tatrakülwiga aega wiites metsakultuuri rabas edasi liikata, wõib kohe peale efinest põletamist rabasse waod sisse ajada, neli jalga wahet jättes, seejuures on parem waod õhtust hommiku suunas künnda, siis leiaksid õrnad männitaimed efitõlja wao-põhjas warju kõrmetawa päikese ja liigwalguse eest. Kuiwadel kohtadel loetakse paremaks, kui adra läbi waost wäljakäänataw aine lõunapoolse wao äärelle langeb. Seda saawutab paremini meie tuntud harfader.

Peaks aga rabapind wagude ajamist mitte wõimaldama, wõi jälle leiawad asjatundjad koha peal selle ülearupe olewat, siis wõib külwata nõõri järele. Nõõri sirgu tõmmates, riputatakse seda mõõda rida seemet. Kõige lihtsam ja odavam aparaat selleks on kuiw walge koonuskaelaga pooletuobine pudel, kuhu seemned asetatakse. Kõrgile pistatakse auk läbi, kuhu paraja jämedusega hanelulg torgatakse, läbi mille siis seemned tilgawad pudeli ülespidi pööramisel. Külwaja kannul käib teine töõltne, kes nüri luua okstega külwi wähe tuhja ja jambelaga segi kraabib. See külwiwiis on kõige odavam ja hõlpsus kontrollimiseks, kui järgmistel kahel aastal waja käiendamist. Peale käsitatud operatsioonil tuleb raba kui wäljapõllu peale waadata, ja karja, kui ka läbikäimist sealt ära harjutada.

Sgauguse rabamaa kultuuri juures on karta õõkülmi, mis puutaimed maa seest lahti kangutawad ja wilja, nagu tatrak, ära näpistawad. Et seda häda ära hoida, tuleb: 1) aednikkudele omasel wiisil selgetel waihetel õõdel, kui külma just karta on, katsetulid süüdata. Selleks korjatakse kohale walmis niisugust küttematerjali, mis mitte lausa leegiga

ei põle, waid küdeb, sealjuures palju suitsu sünnitades, suits walgub aeglaselt üle kultuuri laiaki ja sünnitab kunstlike pilwi, mis ülearuist kiirgamist takistawad, nii et temperatuur alla nulli ei lange.

2. Teine katsewiis on järgmine: kultiveeritawa raba peale weetakse 4" paksune liiwakord. Wälismaal tarwitatakse wõõdamejeks wäljaraudteed, misläbi töö tuleb 30 korda kergem, kui hobusega wõõdu. Meil wõiks aga liiwa juurewõõdu korraldada talwisse lumeteega.

Et sooja edasiandmine wee rohkesti ära ripub, rabas aga rohkem wett on kui liiwas, sünnib sooja edasiandmine rabas jõõdjamini. Seepärast saab talwel rabas sügawamatest kistidest enam sooja wälja kistud, kui liiwal pinnal. Suwel aga seemastu, kus soojus ülalt tuleb, on liiw kergem sooja kinnipüüda ja selle edasiandja sügawamatele maakistidele. See nähtus on katsete waral tõeks tehtud.

Katsetest on näha, et temperatuur weetatfiooni ajal liiwatud rabas suurem on kui liiwatamata rabas, ijeäranis tähelepanu wäärt on siin kohal aprilli- ja mailuu, kus õõkülmad ette tulewad. Siin hoiabki suurem sisseimetud soojuse hull liiwatud rabas temperatuuri alla nulli langemast. Selle nähtuse kinnituseks kirjutab maaomanik Dreskow Weisjagel'ist oma katsepõllu kohta järgmist: „1¼ morgi orast (ä umbes 0,25 hekt.), mis liiwatud rabal, oli terve, ilma wäheha külma jäljeta, kuna liiwatamata pinnal oli see sootuks ära külmanud ja lamas.“

Raba kultiveerimise juures tarwitatakse ka meel rajoolimise wiisi, läbikaewamine, shtõkõwane, kusjuures terawa labida abil käänatakse kamar põhja ja põhi kõige peale. See on aga raske ja kulukas töö ja seepärast laiemas ulatuses läbiwiimatu. Peale rajoolimist wõib pealmisel korral igal wiisil metsa külwata wõi istutada, kuidas olud seda nõuawad.

II. Madal soo kultiveerimine metsandamiseks on peaosas samasugune, kui juba õõeldud. Efinesel plaanil on ka siingi sookultuuri kaewamine kraawitamise teel. Rastakse weepind wähemalt 0,70 m. üllemisest kamarakihist madalamale langeda, siis põletatakse pealmine kord tuntud wiisil ära, mille järele

asjatundjal jääb otustada, misjuguft puuseemet tuleb küllida. Erialsgul oleks nimetada mustleppa ja kasse.

Kuid ka põllumajanduslikult on kuivatatud madal soo väga tähtis. Kõige soovitavam on sinna küllida kunstheina seemet, mis ennaft rikkalikult ära tasub. Kaer kasvab pärast põletamist väga jõudjasti, lööb aga tihti maha, seejuures jüski veel 10 seemet andes. Ka teised meie põlluviljad, oder, nisu ja rukis, lähewad siin hästi. Kui soowitakse veel paremaid tagajärgi saavutada, tuleb sood rammutada, selleks on muidugi laudasõnnik kõige parem. Väga heaks kiidetakse linnast saadud tänamapiühmeid ja sealsete priigitastide sõnnikut. Komposttramm on ka väga heaks leitud. Kunstõnnikutest võib kainiiti ja thomasschlakki tarvitada. Soo peal kultiveeritud wili on väga hea seemnewili mujale küllides.

Katsete järele annab kuivatatud soo, kui talle 800 kg. kainiiti ja 400 kg. thomasschlakki hektaari kohta sügisel peale panna, järgmisel aastal ristihaina: esimesel niidul 3200 kg. ja teisel 2150 kg. hektaari pealt, s. o. kofku 335 puuda hektaari kohta wõi kohaste arwete järele 50% puhaskafu.

Mis raba ja soo kultiveerimise ajaloost se puutub, siis on siin aastarwuu raske kindlaks teha. Teada on aga, et raba põletamine ja tatra küllimine alles 17. sajangu lõpul Sõtu-Euroopas lewis. Ühes wanas kirjas seisab, kus sellest 1583. aastal, kui wanast harilikust nähtusest räägitakse. Lähendab, et kohati asi palju warem tuntud oli.

III. Kaljust pinda Eestis ei leidu, küll on aga paafi, mis tiikati Soome lahe kaldal Lürsamäe rannast kuni Paldiskini maapinnale kerrib. Peale selle on Saaremaal MaaSi-Sääremänniku paas väga wähefe huimuskorraga maapinna lähedal, jüski kasvab seal mänd jõudjasti, juuri paepragude wahel puurides. Mis puutub lauša pae wõi wähefe mullakorraga kaetud kimoise pinna kultiveerimise küsimusse, siis ei ole siin muud teed, kui niijuguse pinna saawutamise, mis wõimaldab metsafaswu. Ühe sõnaga, tuleb peale wedada igasugust sõredat ainet: turwast, liiwa, prügi jne. sel määral, et puudele kindlustada kasv ja tuulte wastu püsimist. See on aga hüglakulude tõttu täideviimata.

IV. Quite-, lend- ehk tuisfliiwaks nimetatasse liiwa peensõmerlist liiwa, mida tuul iihest kohast teise ajab, mis nagu lumi talwel tuiskab, samuti hangesid sünnitades. Et liiwateade wahel sibeained, nagu savi, muld jne. puuduwad, puudub seejuures ka pealiskate, wõi kõrwaldatasse see liidagi ning sarnane liiw ajub otjekohe tuulte mõju all, siis hakkab ta tuule liikumise suunas edasi libisema ja matab kõit, mis teel ees, enda alla.

Et raba laismaale kasvab, maa raba kaldal edasi soostub, seda võib igalpool tähele panna — see sünnib aeglasel tempos, et ole nii märgataw, kuigi kindlal sammul. Luiteliin seemastu peab ägedat pealetungimise taktikat, ta ummistab need, matab põllud enda alla, sünnitab mererannal liiwamägesid (düüne), mille kõrgus kohati kümnetesse sildadesse ulatub. Mujal on juhtumisi, kus luiteliin elumajad ja kirikud enda alla on matnud. Seepärast püütakse tõkkeid teha liiwa liikumise wastu, seda seisma jundida. Kuidas seda toimetatasse, võib leida 1927. a. „Eesti Metsas“ nr. 5 „Ekskursioon Siiu Rärda“.

Tihti tekib lendliin inimese oma süü wõi teadmatuse läbi, siis kui liiwasel pinnal mets jõotuks maha raütakse ja loomade karjatumise läbi igasugune pealiskate, nagu sammal, rohi jne. lahti sõtkutakse wõi ära süüakse. Ka tuli võib pealiskatte häwitada, nii et liiw liikwele pääfeb.

Enamasti kannawad aga lained mereft ja juurematft järwedeft liiwa rannale, mis ära kuiwades tuulega liikuma hakkab. On aga ka eemal mereft luitliiwa kohta, nagu Petserimaal Võrodihtsche, Metšhaemi ja Masloma külla piirkonnas 5000 hektaari suuruses. Üldpalus (obšõtšji bor) lappide kaup kofku umbes 250 hektaari (Sahodõi riigimetsa naabruses) ja Wäike-Kalki küla piirides, Senno wallas umbes sama palju. Wiimasel kohal on Wene malitsuse ajal Pihkwa fensitwo poolt luiteliiwa metsastamisega algust tehtud ja seal on praegu umbes 20-a. männikultuur 2 hek. suuruses jarel, kuid, kahjuks, häwitab seda kohalikkude elanikkude waesus ja rumalus järj-järgult kiitets. Samas kohas võib saada selget pilti luiteliiwa kahjust: juwel ummistab ta W.-Kalki järwe ja talwel, kui järw jääs, tuiskab liiw ühes lumega üle järwe ja matab W.-Kalki külas, ja järwe idakaldal, aiad ja põllud enda alla.



Et liiva liikumine iseeneest seisma ei jää, ehk kui jääbki, siis selleks väga pikka aega nõuab, kusjuures ta hoopis rahu peab saama nii karja kui sõitjate ja matkajate poolt, seepärast on möödapääsmata ehitada liiva püsimine fundida; on see sündinud, siis kardetaw koht metsastada. Metsas on tuulewari ja niiskust, mis liiva enam nii hõlpsasti liituda ei lasa, kui lageda peal. Pärastpoole hakkab mets, nagu männid, offkaid puistama, figineb pikkamisi huumusküht, tekivad samblad ja tarkab rohi. Seega sünnib loomulikult teel maaparandamine.

Liiva kinnitamine ise sünnib mitmel viisil: on lendliiv väiksemal maa-alal, siis võib seda finni katta haoga, kamauga, õlgedega, sõnnikuga, sambloga, turbaga ja satwiga. Ehitatakse põiki walitsewaid tuuli haost punutud aiad ette, kuhu warju siis liiv peatuma jääb. Ka istutatakse mitmeid liival sobiwaid kõrsohu sorte, nagu: 1) wareskaer (*Elymus arenarius* L.) *МОЛОТЯНКА*, Sandhafer, 2) liiva tarn (*Carex arenaria* L.) *ОСОКА ПЕСОЧНАЯ*, Sandsegge ja 3) liiva roog (*Ammophila arenaria* L.) *ПЕСЧАНЫЙ ТРОСТНИК*, Sandroh. Istutamine sündigu järkjärgult walitsewa tuule sihis, kõige parem oktoobrikuul. Käsitatud liivakinnitamismüürid on aga kallid ja tülikad ning neid võib seepärast tarwitada ainult vähemal maa-alal. Saisaldaseid luiteliiva legendiffe tuleb seisma panna pajude istutamise läbi, nimelt on selleks väga otstarbekohased: 1) halapaju (*Salix acutifolia* L.) *ШЕЛОГА*, *ШЕВЛЮГА* *КРАСНАЯ*, *Спитзблаттриге* ehk *Кашпийше* *Веиде* ja 2) härmpaju (*S. daphnoides* L.) *ШЕЛЮГА* *ЖЕЛТАЯ*, *Кеиш-Веиде* ehk *Палм-Веиде*. Esimest, halapaju ongi tarwitatud Väike-Ralki külla liiva kinnitamiseks. Kästatust pajudega tuleb teha pealtpoolt tuult. On aga lendliiwawäli liig suur, nii et korraga liivakuumist seisma panna ei jõuta, siis tuleb terwe liiwawäli piirata ümber umbes 200 m. laiuse pajuistanduse mööga. Istutamiseks on kõige parem wõtta kolmeaasta wanuseid halapajuoffi, kuhu küljeharud külge jäetagu. Kui neid just tarwilisel määral saada ei ole, võib wõtta ka wanemaid, kuid koor peab alles sile olema. Rewadise istutamise jaoks tuleb paju raiuda kewadel enne lehti, kui pungad alles täiesti uinuwad, sügisel istutamiseks aga — sügisel, pärast lehtede langemist, kui mahla wool puukudedes juba soikunud.

Neid pajuwitsi ei tohi kuitatada, ei koort ega punge wigastada, ega lahtiselt külmata lasta. Rewadise istutamise tarwis võib küll paju sügisel raiuda, aga hoitagu alal warjatud kohas, hoolkasti õlgedega finni kattes. Istutamist toimetatakse, kas warakewadel, niipea kui lumi sulab, siis kui liiw weel ära kuitunud ei ole, või hilja sügisel enne talwet. Kui wiimasel puhul külm ja jula wahelduwad, ei tee see wiga. Pajuwitsjad istutatakse wagude sisse, mida adraga järgmiselt tuleb ajada, nimelt põiki walitsewaid tuuli (meil põhjast lõunasse). Wagude sügawus peab olema 7—10". Kui seda sügawust ühe adraga ei saa, tuleb kaks atra üksteise järele lasta. See on istutamise wagu, kuna köhe pärast istutamist tuleb ajada kõrvalt muldamise wagu. Nii saab kahelordsete wõrk wahedega 2—2½ m. (1 jüld). Istutamisewagude põhja asetatakse pajuoffad nagu kartulid, aga ilma waheta. Radwaots hoidku sinna poole, kust wagu hakkas. Kui niid kõrvalt muldamise wagu aetakse, ajab see okstega täidetud wao finni, ilma et offi wälja kujuk. Et okjad enne muldamist üles ei kerkiks, tuleb neid waoskepaneku ajal mõnest kohast jalaga finni ajada. Tüweots pistetagu aga wao põhja sisse. Okjad on umbes 1 m. pikad. Kui nad kõwerad on, et waos ei püsti, tuleb neid katti lõigata. Ühe hehtaari peale tulub niisuguse istutades kolmeaastast halapaju umbes üks jüld. Okjad kõigi oma harudega tulewad üleni liiva sisse matta, kui waja hoitagu neid kahetarulise kepiga finni, wao põhja kitsudes. Köhe pärast muldamiswaoajamist tuleb liiw okste peal tihedaks tallata, et tuul neid paljaks ei puhuks. Rewadist istutamist tuleb paari nädala pärast üle waadata ja juhtumisi wäljatükkinud okjad uuesti hoolega liiva alla matta. Sügisest istutamist tuleb aga samal viisil kewadel kontroleerida, niipea kui lumi seda lubab, ning seda kontrolli weel kaks nädala pärast korrata. Teisel kewadel aga (aasta pärast istutamist), kui lumi sulanud, tuleb istandus üle waadata ja kui peaks leiduma tühje kohti, siis sinna labida abil tehtud kraawifestesse istutada uued pajuoffad.

Kui pajuoffi wähe saada, nii et soowitawa maa-ala täisistutamiseks puudus tuleb, siis võib wagudesse pajuwitsa tükke istutada, harustid ei tule siingi maha lõigata. Niisugused witsalõiked, umbes 0,5 m. pikkused, pannakse waopõhja iga 2 m. (1 jülla) peale üks lõige.

Sel kombel lähneb hehtaari peale  $\frac{1}{3}$  siilda pajuwitfu, kuid istutus võib kergemini äparduda.

Istutada võib ka waiutamise teel, j. o. pajulõiked ilma küljeharudeta istutatakse wagude põhja istutamismaia abil.

Tuleb aga istutada kiinkliisel maapinnal, siis tehtagu wad horisontaalselt mäekülgi mööda, liima waoft mäejala poole käänates, kaugusega wagu waoft umbes 2 m. Võib ka waiutamise meetodit tarvitada. On aga maapind hoopis kiinkli ja wõimata adraga wagusid ajada, siis kaewatakse labidaga niisugusele kohale terve mõrd paari jala sügawusi auke ja augu põhja asetatakse waiutamise abil pajulõige. Eriti terawa ladwaga mäe kullad ja liigjärsud mäeküljed jäetagu ehitaja istutamata, seni kui tuul nad puhumid lamedamaks. Kus liim liig sawine ja tihe, wõi kus weft ajuti peal seisab, ei maksa pajukultuuri teha. Etimeisel juhul võib männi ja kahega peale hakata, on aga põhjameft lähedal, siis kõlbab juur läätspuu (kollane akaafia) (*Caragana arborescens* Lam.) желтая акация, Erbsenstrauch. Kohtadel aga, kus mõni aeg weft peal seisab, tuleb istutada musta paplit (*Populus nigra* L.) Осокорь, Schwarzpappel.

Käsitatud wiisil istutatud pajud annawad etimeisel kewadel köhe mõrseid, mis sügiseks on juba üle 0,7 m. kõrged. Kolme aasta pärast võib juba neid pajuwitfu lõigata ja wuesti wagude sisse istutada. Gala- ja hämpaju tuleb 5—6-aastaselt raiuda, siis annab ta rohkem kännuwõrseid. Wida sagedam raie, seda suurem on kännuwõrsete hulk. Kui nimetatud pajuliike aga üle kuue aasta ilma raiumata pidada, hakkawad nad raugema, sest nende eluiga loetakse 8—10 aast. Paju võib ka musta papliga segi istutada: iga nelja witsa kohta üks must pappel, wiinast soetatasse just niisama nagu paju. Liima kinnitamiseks võib teifi pajuliike wõtta; papliteft kõlbawad: kanada-, balkami-, karoliina-, püramiid- ja looberileheline pappel, sest nad kõik lähewad seal hästi ja istutamise wiis on härm- ja halapajuga ühesugune. Siiski loetakse paplikultuuri waiutamisteel wagude põhjas kõige kohasemaks. Kui härm- ja halapaju raiumise alla tuleb, jäetakse puukskaswajad pajud ja paplid jalale, 15—20-aastaselt on nad juba päris suured puud.

Kui on 4—5 a. pärast liima kinnitustööde algust liim püsima jäänud, siis võib pajuridade wahel istutada kõigepealt meie hari-likku mändi, Arimmi, Weinuti ja Austra mändi, Siberi seedrit, okaslehti, kaste, haama, walget paplit, madalikus aga, kus põhjamefti lähedal — musta leppa. Nimetatud puuliikidest võib soetada segapuuestiku.

Nelja aasta jookkul pärast istutamist, tuleb walwata männi istikute järele, et neid ei halwaks rohi ega punatõbi. Siberi seedrit istutatakse kolmeaastaselt kewadel waiia abil. Okaslehte on parem sügisel istutada, sest et ta ärkab kewadel liig wana. Selle juures tuleb teha 25 sm. sügawad augud; et juured leiaksid kohedat pinda. Kaste — kewadel 2 aastaste istikutena wõi metsikutena labida aukudesse. Saawad lähewad aastaste istikutena wõi juure wõrsena 25 sm. aukudesse kewadel. Suurläätspuud võib waiutamisteel istutada. Musta leppa — sügisel kahe aastaste istikutena.

Kohtadel, kus liima metfastamine teoffil, ei tohi karjatamisest juttugi olla enne, kui mets loomade eest niiwõrd kõrgeks on saanud, et nad enam liiga kahju ei ulatu tegema.

On liim kinnitatud, võib seal suure eduga ka kondikaswatajaid wiljapuid, nagu kirsid ja ploomid on, soetada. Selleks tuleb aga walida koht, kus põhjamefti lähedal ei ole ega maa aluspõhi ei näita liig tihedust. Wiljapuid tuleb sügisel istutada aukudesse, mis 0,5 m. laiad; istutatagu tihedalt ja kõidetagu teiwaste külge. Sõnnikutis on kõige parem laudajõnniku wirts, mis ringikujulisse kraawikesse walatakse, nii kaugel timest, kui kroon näitab.

Sendliima kultiveerimist metsa alla tuleks soowitada peale otsekohese eesmärgi: kõlwikute kaitse liima eest, weel majandusliku tulu tõttu, mis hakkab andma seni kasutamata liim, alates kormiwitfist ja haost kuni mitmesuguse suurema tarbepuuni, rääkimata rohumaast, kus hiljem awaneb karjatamiswõimalus metsajaheduses.

Liimadele saawatatud kiinklii mets on endise Wene seaduse järele 30 aasta jookkul waba kõigist maksudeft, kultiveerimise päewast saadil arwatud, samuti võib see ka hoopis wabaks jääda, kui see kaitsemetsaks tunnistatakse (M. Sead. § 810).

## Veel metsaametnikkude jahiõigusest.

J. Kornfeldt.

Selle küsimuse üle on „E. M.“ veerudel risti ja põigiti sõna võetud. Ka puudutati seda küsimust uue jahiseaduse kava arutamisel jahioorganisatsioonide esitajate kongressil Tallinnas. Et see küsimus nii visalt päevakorras püsib, siis peab seal ikka olema haigeid kohti, mis nõuavad ravitsemist ja korraldamist. Loomulikult kaitsevad metsaametnikud oma huvisid. Aga nad võiksid oma huvide kaitseks natuke kõvemaid trumpe välja käia. Seni nende poolt kuuldavale toodud väited metsaametnikkude vaba ja tasuta jahipidamise kaitseks on kergesti ületrumbatavad. „E. M.“ juuni numbris asub hr. Mänd selle pähkla puremisele. Lootsin leida tema artiklis mingi uue tee leidmist küsimuse lahendamiseks. Ei midagi! Ka tema mängib ainult „mastidega“. Tungib vaid asjata H. P.—pp loogika kallale: ... „siis ei tohiks ükski metsateenija muidu jahipüssiga metsa minna, kui peab enne vastava jahiloa välja võtma.“ Nii hull see asi ikka ei ole. Ja H. P.—pp loogikast seda ka kuidagi järeldada ei saa. On ju ka teisigi riigiteenijaid, kes ametikohuste täitmisel relva kannavad ilma ühegi jahiõigusefata. Ja nad ei tee sellest mitte järeldust: kui jahiõigust ei ole, siis peame relvata välja minema. Küllap H. P.—pp ja iga teinegi inimene oskab ikka vahet teha jahi ja metsavahi ametiringkäigu vahel. Ei tule ka kellelegi meele pidada metsavahi omavoliliseks jahiks, kui ta omal ringkäigul nina alla sattunud rebase maha tõmbab, rääkimata sulgröövikutest. Kui asi ainult minust oleneks, ma teeksin vast veelgi ühe sammu metsavahi suhtes... Aga ärgem salakem. Meil peetakse mõnede metsavahtide poolt väga kõva jahti, jahti selle sõna kõige tugevamas mõttes. Ja nende jaht, silmas pidades metsade tundmist, on liigagi tagajärjerikas. Seda tunnistas isegi üks tuntumaist ja lugupeetavamaist metsaülemaist. Kui hr. Männa ringkonnas sel-

les suhtes kord valitseb, siis pole see seepärast veel igalpool nii. Muidugi ei löö ei mainitud metsaülem, ei mina ega H. P.—pp ühe vitsaga kõiki metsavahte. On metsamehi, kes väga korralikud, on neid, kellele üldse seda „jahikuradikest“ veres ei ole, on aga ka palju halbu mehi. Paistab, et riigimetsade valitsusel pole olnud võimalusi metsavahtide ametisse seadmisel suurt valikut teha, nagu näha metsarevidentide koosoleku otsustest („E. M.“ nr. 6, „Poolametlikud teated“).

Kui nüüd üksteise loogika kallale kipuda, siis pole hr. Männa enesegi seisukord hiilgav. Metsaametnikkude jahipidamise üldistele alustele seadmist takistavat esimeste väike palk. Paari-tuhandemargalise kuupalgaga ei saavat lunastada ei päeva- ega aastaluba. Raske ta ju on. Aga eks ole teisigi riigiteenijaid pisikeste palkadega, neil pole aga uneski lootust prii jahispordi peale. Miks peaks siis riigi postiteenija ebasoodsamas olukorras olema kui riigi metsateenija? Ja.. ta on aga ikka m e t s a teenija. Ei või eesli suud siduda, kes pahmast tallab. Seda küll. Aga postiteenija ei saa oma kirju ilma margita saata, ehkki ta seda kirjade pahmast igapäev tallab. T e e n i s t u s on sunduslik nii posti- kui metsaametnikule. Jaht aga pole kummalegi sunduslik. Ta on mõlemale ainult eralõbu o m a l k u l u l, peale teenistust. Mina isiklikult teen suuri rahalisi pingutusi, et endale jahti ikka veel võimaldada, kuna üks väga kirglik jahimees, riigi raudteelane, jahiseltsist lahkuma pidi, sest väike palk ei võimaldanud temale enam seda lõbu. Kellele ta kaebama läks?

Ülalpool mainitud kongressil tähendas metsaametnikkude esitaja, et metsavahil siis huvi ja hool kaduvat metsa jahilise külje valvamises, kui tal endal jahiõigust pole. Imelik! Ametiasutuse kassapidaja valve all on sajad tuhan-

ded, millest ta pennigi endale võtta ei tohi, ometi ei kahtle ta sugugi oma kohuse juures kassat valvata. Nii metsapuud kui ka metsa loomad on riigi varandus, mida hoolega valvata tuleb. Meie rahvas pole nähtavasti ikka veel nii kaugel, et ka metsa võtta riigi püha eraomandusena, nagu muud riigi vara. Metsa suhtes tükib rahvas endale lubama ikka veel „erandeid“, ühed valvamises, teised võtmises.

Minu teada aga ei ole metsaametnikkude jahioiguse küsimust üldse kunagi nii teraval kujul üles võetud, ka jahimeeste ringkonnas mitte, kus seda vast mõnesugustel põhjustel oleks võinud oodata, mis sunniksid hr. Mända järeldust tegema, et nüüdsest peale tal ilma püssita metsas tuleb käia. Hädadatakse täitsa asjata. Metsaülemate ja nende abide jahioiguses pole keegi kahelnud. Alam-metsateenijate kontingent pole tihti kutsekõrgusel. Nende jahipidamine on aga tänini tege-

likult normeerimata ja sünnib sageli sügavas metsakolkas piiramata võimaluste pinnal, ilma mingi kontrollita. Siin on tingimata kontrolli ja piiramist vaja, mitte ainult mõnesuguse dekreeidi abil, vaid kohapealse kõva käe läbi. Selles näha aga ülekohut — pole mingit alust. On ju ka jahirentnikkude jahid lepingutega kindlasti piiratud ja normeeritud. Eelpool nimetatud jahimeeste kongressil Tallinnas võeti vastu jahiseaduse kava harutamisel seisukoht, et alam-metsateenijad võivad vahel jahti pidada teatud metsaaladel metsaülemate ja kordsele loal ja korraldusel. See soodustus peaks metsateenijaid juba rahuldama. Ametlikkudel ringkäikudel kantagu aga julgesti püssi ja hävitatagu röövikuid. Selle vastu pole keegi protesteerinud. On küllalt kähakatsutavaid väärnähtusi protesteerimiseks, kui et hakata väiklaselt kahtlustama metsavahti püssikandmises ja kulli pihta lastud paugus.

## Esiisade jaht.

J. Kornfeldt.

„Eesti Metsa“ läinud aasta juuni numbris N. J. kutsus üles jahti- ja metsamehi koguma ja üles märkima metsa kohta käiva Eesti muinasusu kujutusi. See sümpaatlik üleskutse on tänini jäänud hüüdjaks hääleks kõrves, võib olla ka seepärast, et ta haarab liig piiratud valdkonda. Ma täiendaksin N. J. üleskutset.

Vaja oleks asuda Eesti jahivanavara korjamisele. Hiljaks olemegi jäänud. Manalasse on kolinud vanad põlised salaküti tüübid, kes nii mõndagi teadsid veel vanemaist ajast. Peaksi me siiski katsuma päästa, mis veel päästa on. Kahtlemata on elanud pea igas kihelkonnas oma Kõreoja Pikk, Muura Toomas või Rasva Jaak, kõik vanad kanged ebausklikud kütid. Kui neist keegi veel peaks elama, siis ei tohiks neid küll ühes vanavaraga surra lasta. Eesti vanarahva heli-, sõna-, usu- ja riietusosalalt on suudetud päästa hiigla-

kogud. Neid kogusid täiendada veel vanavaraga esiisade jahialalt on jahimeeskonna püham kohus omakultuuri vastu. Ehkki meie otsekohe esiisadeniküttideni ei küüni, siiski on mõned vanad ja huvitavad kombes, jahipidamise viisid, ebausukunstid, nõidumised ja taidad haruldaset visa hingega, ja meie leiame neid väga puhtal kujul veel läinud sajangu vanade kütide juures. Asja ilmus Eesti keeles Soome suurima kirjaniku Juhani Aho töö „Panu“, millel peale kirjanduskunstilise kõrge väärtuse on veel mitu plussi.

Esiteks on ta kuldne jahiraamat, mis ei tohiks puududa „Eesti Metsa“ kõrval ühegi jahimehe riulilt. Teiseks tutvustab ta meid Soome rikkaliku jahivanavaraga õige sügavast minevikust. Lõppeks paistab selles romaanis kujutatud vennasrahva esivanemate primitiivne elu üldilmelt väga sarnane olevat meiega esivanemate omale, ja

nii mõnedki Panu taiad ja loitsud vilksatavad kildudena üsna hilisel ajal meiegi vanemate küttide juures ning annavad päris häid lootusi, et me ikka midagi veel leida võiksime. Minu vanaisa laua sahtlis oli 30 aasta eest veel täkitud ja kaabitud hõberaha tükk, millest ta haldjale „valget maha pani“. Panu tegi seda umbes 400 aasta eest. Katsun meele tuletada vanaisalt kuuldu nähtut, kirjeldades ühtlasi üht vanemat jahipidamise viisi — tedre kujutamist.

Nimetatud jahipidamise viis pole iseenesest just mitte vana. Võib olla mõni metsatagune taat harrastab teda tänapäevgi veel. Igatahes on moodne jahimees tast ammu loobunud: ei sobi talle see igav onnis kükitamine ja külmetamine. Huvitavam on siin aga vanade küttide õnnekate tedrekujude valmistamise viis.

Tedre kujutamine sünnib peasjaliselt talvel, mil tedred armastavad teatavasti karjadena koos elada, Juhtub nüüd pikem ja tugevam tuisk ning torm, siis kihutab see tedrekarja laiali. Esimesel selgel ja vaikselt hommikul peale tuisku hakkavad nad end jälle koguma. Siis on paras aeg „kujutama“ minna. Metsadevahelisele heinamaale, kus kasvavad harvad keskealised kased, ehitab kütt endale kase alla kuuseokstest tiheda onni, säeb tedre kuju pika ridva abil kase otsa, kust ta on kaugele näha, ja asub ise onni ootama. On hea ilm ja, mis peaasi, õnnelik kuju, siis ei tarvitse teinekord kaua oodatagi. Varsi vihiseb kukk laanest välja, näeb kassel otsitava seltsilise, laskub selle kõrval, saab tervituseks lausuda vaevalt „kukk“, kui kõlab onnist pauk — ja pettus jääb ilmsiks tulemata. Laskmisega ei tohi kaua kangutada: pettust märgatakse silmapilk, ja põlastava hüüdega „kukk narr“ lendab teder minema. Kujudele tulevad ka emad ning neilegi ei anta armu. Õnnelikumal korral võib ühel hommikul 2—3 tükki maha lasta. Nagu öeldud, mängib siin kuju peaosas. Ta valmistatakse mustast riidest ja topitakse haganaid täis.

„Juurelõikamises“ peab olema veidi vilumust, et kuju ikka enam-vähem tedrena välja näeks. Võib ka valgest riidest teha. Siis tuleb valmis kuju musta värviga üle pintseldata. Õnn on aga peaasi. Seda saab kujule külge pookida „kunstidega“. Olemasolevate andmete järele (vist prof. Eisen) on vanad kütid püssi- ja jahihõnne saavutanud kiriku armulaualeiva laskmise teel. See jumalavallatu kunst ei tohiks olla vist mitte väga vanast ajast pärit ja on üldiselt enam-vähem juba kõigile tuttav. Jahihõnne otsimisel on aga ka erootiline või suguline moment tähtsat osa mänginud. Eks ole ju loomade jooksu- ja armumängu-ajad ja hiks kõige soodsamad.

Põlvenen vanast kütisuguvõsast. Mu vanaisa isa, vanaisa, isa ja onu olid kõik suured kütid ja ebausukonksude suhtes kangesti ortodoksaalsed. Olen oma isa esimene poeg, seepärast ei tõrjutud mind lapsena igakord mitte emale, kui Jahi ülempreestritel tõsised rituaalid käsil olid. Nägin-kuulsin mõndagi. Tedre kujusid valmistati öösel, mil noorkuu 3 päeva vanaks saanud, võimalikult ihu ligi kantud naisterahva riidest. Mida kahtlasemate ja vabamate elukommetega naine, seda suurem õnn tema riidel. Niisugust head materjali hankida ei olnud aga kerge. Tuli varastada. Sellega sai toime mu onu, üks suur põikpea, nüüd juba 30 aastat kuski Siberi taigas. Vanaisal oli kaks väga õnnelikku kuju, mida ta hoidis kui silmatera. Esimese saamise lugu jutustas mulle isa. Onu olnud naabritega puuvooriga linnas. Puud ära antud, tipsutanud mehed linnaäär- ses kõrtsis, kus olnud juhuslikult ka üks avalik naisterahvas. Selle aja sees, kui purjus mehed naist kõditanud, löiganud ta noaga — rops — kõrdi hännast lahmaka välja — ja ajama! Teise kuju ehitusmaterjali toomist nägin lapsena oma silmaga. Onu oli kustki küla saunast musta pesu seast üle lõõn- nud naisterahva särgi, mis oli menstruaatsiooni tõttu hirmsasti määritud. See seisis kuni talve tulekuni kujude kotis. Ühel ööl tehti temast kuju ja vara-

hommikul läks vanaisa kujutama. Tõi kohe kaks kukke korruga. Kanakull tulnud esimesena kujule. See loetakse heaks ennustuseks. Ridvaga kuju üles vinnates märganud vanamees korruga, et ritv läinud kahtlaselt kergeks. Üles vaadates saanud ta silmad hagana soga täis. Kuju lamanud hangel ja kull tur-

ninud seljas. Rutuga vedanud ta rebenenud kohad lõngaga kinni ja ajanud kuju uuesti üles.

Kahetsen väga, et ma sel ajal, kui vanaisa ja Kõreoja Pikk veel elasid, jahimuinsuse tähtsuses ja väärtuses kuigi teadlik ei olnud, neid naljana võtsin ja seega palju kaduma lasin minna.

## Vetevaim.

H. P—pp.

Minu sõber, vana Põdra Madis, rääkis ükskord, jahil olles, järgmise jutu, mille siin edasi annan nii, nagu ta mulle meele jäänud:

Juba ammu, vanal heal ajal juhtus see kõik... — nii algas Madis oma juttu. — Mitte kaugel meie külast, Võhandu jõe sügavasse karestikku asus juba „vanal hallil ajal“, — nagu külaelanikud teadsid rääkida, — elama vetevaim, või vetevana, kes enda juure ära viis küll suplejaid lapsi, joobnud teekäijaid ja vahest „haaras“ ka neiu-kese, kes tulnud kõrgel kaldal kasvavaid maasikaid noppima... Ühe sõnaga, — ta tegi hirmsaid kuritegusid. Kuuldes neid „tõesti tõsiseid“ lugusid otsustasin „teda“ ennast näha saada, maksku mis maksab. Võtsin vana püsilogu ja mõned tinakuuliga laetud padrunid, kutsusin kaasa tuttava külamehe Kirve Andrese, aastat 50 vanamees, ja läksime siis selle „neetud“ karestiku juure.

Oli vaikne, soe õhtu. Päike juba loojenes ja metsast kostis öökulli õudne, nagu hauatagune, hääl. Koht, kus mina oma seltsilise Andresega istusin, oli kõrge järsk kallas, kus jõgi, voolates kivide vahelt, sünnitas oma kiire vooluga vahutavaid vooge... Siin ootasime „vetevaimu“ ilmumist, et temale lasta kuuli pähe.

— Sul on pahad mõtted, — ütles pikema vaikimise järele Andres. Läheme ära siit! Juhtub viimaks mõni õnnetus.

— Mis õnnetus?

— Aga vaat' Maani plika... Rahu tema põrmule, oli elav tüdruk, nägus, tark, hea, — esimene pruut terves vallas, ilus kui pilt. Ja laulja, — esimene sort kohe, ma ütlen. Hakkas armastama noormeest Aadut. Juba hakati pulmadestki rääkima ja jäi ainult veel pulmapidu pidada... Kuid asi ei läinud nii libedasti. Aadu võeti soldatiks. Seal hakkas jooma, mis lainetas... Kord sügisel läks pidult joobnult, mööda sellest samast karestikust... Vesi voolas kiiresti, oli veel kinni külma-mata. Läks näe, selle männi juure. Andres näitas järsul kaldal kasvavat puud. „Tervitage Manni,“ hüüdis sõpradele, kes ühes temaga olid; nende sõnadega mürtsatas vette ja oligi seal. Kadus poiss — vetevaim viis ära... Sellest teada saades jäi Manni kurvaks ja nuttis. Kadus ilu, kadus rõõmus meeleolu... Terve talve käis ringi nagu unes. Tuli suvi... Läks nende neetud marjade järele, siia kaldale. Ilm oli põuane, kuum... Manni higistas ja rääkis: „neiuksed, ma lähen suplema...“ Need ehmusid, tema aga võttis riided seljast ja sama männi juurest, kust Aadugi, — põmmdi! Oligi jões ja kadus — ka tema viis vetevaim ära...

Õhtuti, rääkis lell Hans, — tead ju, — näinud tema vetevaimu... Ujub teine; pea ilmatu suur, saba kui teivas; ujub, see vetevaim, ja ikka vilistab, nii haledalt, nagu kutsuks enda juure... Lell Hans ei kartnud põrmugi ja nagu karjunud halleluuja ja aamen, — ol-

nudki vetevaim kadunud; kohe vee alla sulpsatanud teine... Nii siis...

Ligines öö. Kell oli juba üksteistkümmend. Jõe kohal olev udu muutus hõredaks. Säased sumisesid... Kärestikust kuuldus tume vilistamine...

— Kuuled, see on „tema“. Oh häda — sosistas värisevatel huultel kahvatanud Andres.

— Kuulen. Aga kus ta siis on? — ja järsku, vaadates uttu, nägin „tema“ pead; lame suur pea, mitte suured püstkõrvad, ülestõstetud nina — paistsid veest välja. Tumedalt vilistades libises „tema“ kiiresti veest väljaulatuvate juurikate vahelt läbi.

Ma tõstsin püssi ja sihtisin.

— Halleluuja! Aamen! — karjus Andres täiest kõrist. Nagu välk kadus „vetevaim“ vee alla, näidates meile vaid pikka saba. Varsti oli kõik jälle endiselt vaikne.

— Tänu Jumalale, ohkas mu kaaslane; ometi kartis püha sõna. Alles jättis meid.

— No veel... Sa karjud ju nii, et mitte ainult „vetevaim“, vaid vist isegi kõik kuradid põrgus said ehmatuse tõttu kõhuvalu. Ja, kes sind käskis karjuda?

— Aga kas sul vetevaimu juures parem oleks olnud? Täna oleks tarvis, aga mitte vanduda. Nii...

— Kuule, Andres, ma ootan veel, ära sa aga jälle lõugama hakka, nagu ratta peal; ära hirmuta teda. Kui sa aga kardad siin olla, siis võid ju koju minna.

— Mina või? Selle pimedaga? Metsa mööda ja ilma püssita? Karda ometi pattu... kuidas võib... parem juba siin, üheskoos... Aga kui „tema“ meid ära viib, — siis jääb patt sinu hinge peale... Ole hea mees, tule, läheme ära!.. Jumala pärast, tule ära! — palus Andres. Suure vaevaga suutsin teda tagasi hoida.

Poole tunni ootamise järele kuulsin jälle vilistamist, kuid sel korral „teda“

ei näinud. Vilistamine kordus ja äkitselt sulpsatas midagi vette. Jälle vaikus...

— Vaata, näe... näe, vehib sabaga, põrguline, — sosistas Andres. Vaatasin näidatud suunas ja nägin muinasjutulist „vetevaimu“ pikutamasa liiva peal, otse vee ääres, süües mingisugust suurt kala. Mis loom see oli, — seda ei osanud mina ära arvata, sest osa tema kehast oli varjatud suure puu tüvega. Käskides Andrest vaikida sihtisin... Kõlas pauk ja kostis vaiksest metsast mürisedes vastu. Suitsupilve tagant ei olnud võimalik paugu tagajärgi näha. — Kas pihta või mööda? — mõtlesin endamisi ja rinnas tundus valus pigistus mõtte juures, et laeng sattus märgist mööda. Suits harvenes... Surmaeelsetes krampides vaevles „tema“, suu laiali, näidates teravaid hambaid.

Mõne minuti jooksul olime Andresega all, jõe ääres, surmavalt haavatud looma juures. Kuul oli temale sattunud lühikesse kaela ja läbistanud kõri. Astusin ligemale... Väikesed jalad, — pikkade küünte ja ujumisnahaga ühendatud varbad, — ei suutnud tema keha enam kanda; mustjas-pruun karv säntendas. Kiskja teravad silmad vaatasid minu poole kirjeldamata vihaga.

Saarmas! — hüüdsin rõõmuga ja, paljastades jahinuga, tahtsin asuda looma elu lõpetama, kuid, tuletades meele vanade, vilunud küttide seletusi, kuivõrd hädaohtlik on ligineda haavatud saarmale, — tõstsin püssi ja laskisin uuesti. Loom tõusis korraks lühikestele jalgadele, kuid kukkus kohe jälle jõuetult liivale tagasi.

— Nii siis, see ei olegi vetevaim? — küsis Andres.

— Muidugi ei ole, vastasin mina.

— No, kes ta siis lõpuks on?

— Saarmas, — loom, kes ennast toidab kaladest, ja neid leidub meie vetes vähe.

— Või siis loom. Kas näed. Saarmas... nii siis, ei olegi vetevaim? ja



Andres, see äärmiselt ebausklik mehike, kummardus juba julgelt hirmsa looma kohal.

Nüüd siis, ütlesin, — võta sina ja kannata üles. Andres võttis saarma ja viis üles kaldale. Ta oli tugev, vana loom.

Minu rõõm oli piirita. Ja kuidas

siis mitte rõõmustada, kui see haruldane loom oli minu esimene jahisaak karusloomadest?

Järgmisel päeval rääkis terve küla tapetud „vetevaimust“, kelle nimi saarmas. Kartmatult käidi nüüd kärestiku kaldal marjul. Ebausku „vetevaimu“ ei olnud enam.

## Vahetatud lapsed.

(Küti jutustus.)

J. Veidenstrauch.

Oli kuum kesksuvine päev.

Ei vähematki tuulelehma. Päikeselõomas tardunud õhk nõretas hautavast kuumusest. Väljadel rukki kohal hõljus sinakas virvendav vina.

Puude longunud oksad ja valmivate teradega rasked rukkipead seisid liikumatult kui valvel.

Kõigi tunnuste järele näis ilm valmistuvat äikesele, kuid seda oli vaevast oodata. Pilvita taevavõlvi kahtis ühtlane hall ähm.

Väsimata lobasuu, rääkki, vaikus rukkis, peites end vesivao villu paksu rohtu.

Tundsin, rukkivahelisel põllupeenral sammudes, kummalist väsimust jalus ja uimastavat vasardamist meelegehtades. Püss, mis iialgi ei osutunud raskeks, tundus õlarihmal praegu tinaraske kandamina.

Ja hinges pesitses mingi tume protest ja haruldane haledustunne tänase, noorte põldpüüde küttimise vastu, mis kütile harilikult tundmatu.

Väsimus — arvasin. Oieti oli see agavist pettumus, mis täna loodetud jahilõbu asemel osaks saanud. Siis ka ebausklik eelarvamine, et esimest lubatud jahipäeva kunagi ei tohi kasutada, kui ei taheta kaotada jahilõbust ja lõbu kogu hooajaks.

Jahisõbra tungival pealekäimisel olin siiski, kuigi vastumeelselt, küttimisele välja tulnud ja sellest nüüd see väsimus ja tüdimus, mis eriti selle jä-

rele võimsalt valdasid, kui sõbraga märkamatuks lahku olime läinud ja üksteise silmist kaotanud.

Olin otse rusutud ja kõikidele tundemõjudele alistuv ning kui mul veel oli mingit soovi, siis ainult vast see, veidi puhata, vilus lamada, jahedat, kosutavat õhku hingata.

Seda ei võimaldanud aga lähem ümbruskond, kus, nii kaugele kui silm ulatus, ei olnud põuavinas muud näha kui rukkiväljad ja ikka rukkiväljad...

Kõndisin kahe välja vahel madala kraavi põhjas. Siin tundus vähemalt jalgadelgi jahedam.

Jahist ei olnud enam juttugi, oli vaid üks suur soov — vilus puhata.

Seal püüdis hundav kõrv ootamata häälituse — jutukõmina!

Seisatasin, high otsalt pühkides, ja kuulatasin. Tõsi — kõrvalt rukkist kostis inimeste häälte sumin.

Masinlikult pöördusin kraavilt ja suundusin häälele otse läbi rukki, mis ületas pea ja otse lämmatas oma aroomiga.

Kätega kõrrestikus teed tehes jõudsin peagi välja põikkraavile ja seisatasin rõõmsa üllatusega: siin, kus päikesekiired langesid teises suunas, peitus haruldaselt kõrge ja tiheda rukkimüüri varjus juba suurepärase puhkepaik!

Mõni samm eelpool pikas rohus, kiirevate põllulilledel keskel, istus elatunud vanaemake ja tema jalge ees viiekuueaastane tütarlapsuke. Ümberringi

sumisesid mesilased ja hõljusid värvilised liblikad.

Istujad olid isekeskis elavas kõneluses ega olnud minu ilmumist märganud. Vanaemake jutustas nähtavasti mingit lugu, kuna lapsuke rohust lillekesi noppides neid kimbuks kogus ja jutustajale vahete-vahel küsimusi esitas.

„Tere jõudu!“

Istujad, veidi kohmetanud võõra ootamatust ilmumisest, tõstsid pilgud.

„Tere jumalime!“ lausus vanaemake küsiva vaatega.

Vanakese rahustamiseks seletasin, kes olen ja kust tulen, ning laskusin nende lähedale rukki varju rohtu.

„Jah, siin on veidi jahedam,“ jagas vanake minu arvamist. „Seepärast meiegi lapsega siia puhkama jääme. On väsitav kõndida — kuum. Käisime perele lõunalisa järele viimas, ülal Rebasemäel, kui teate... Päris ära väsitas.“

„Rebasemäel, miks ei tea — tükk maad... Suudate ikka nii kaugele kõndida ja pealegi toitu kanda?“

„Jah, jumala abiga ikka jaksan veel... Ja mis mul viga, näe noor abiline oli kaasas,“ näitas naeratades lapsele, kes lillekimbu korraldamise kallalt aineti oma tõsise pilgu minu poole pööris.

Siis lisas tõsisemal toonil:

„Aga ega meist ole suuremat asja kummastki: üks vanast väetike, teine noorest nõdruke...“

Vanake näis tõesti väetina: ta peatudises, hääl värises vanadusnõrkusest, ja pead kattis juustehõbe. Kõhnast, pergamendikarvalisest koltunud näost ja kaelast soonisid risti-rästi üle sügavad kortsud ja jooned. Nurgelised ja pahkas käed osutusid niisama kortsulisteks, kuna sõrmed ebaloomulikkude näpuotste ümber kõverdatud küüntega lõppesid.

Lapsuke selle vastandina avaldas noorusvärskust ja õitsevat tervist. Ta päivitanud põsed õhetasid punast ja sügavatest sinisilmadest helkis rõõmus lapselik muretus.

„On vist teie lapselaps?“

„Kuidas siis — tütretütar. Hoiab mind kangesti; ei jää kuhugi maha, kuhu mina, sinna ka tema...“

„Nii, nii — vanaema peab ikka hoidma, kui lapsuke väetike ja tilluke oli, hoidis tema lapsukest.“

„Või veel ei hoidnud! Ei tea, kas oma ema niipalju hoolitseski. Teadagi, noored inimesed, missugused nad on: pole neil veel teadmisi ega vilumust... talitavad kõigis asjus uuema aja tarkuse järele: nende arvates pole lapsukese esimestel eluaastatel ei üht vaja ega teist vaja, mis vanasti väga vajaliseks peeti...“

„Nii see on, vanad kombes kaovad ikka enam ja enam.“

„Miks ei kao, kui neist keegi enam ei hooli, neid tähele ei pane ja nende järele ei valva. Küll minagi selle hälli kõrval valvata olen saanud — und ei lasknud silmale. Noored juba niisugust vaeva enda peale võtta ei taha, aga valvama peab. Kui minu kadunud ema — jumal andku talle ikka rahulist puhkamist maamullas — mind poleks õigel ajal nõudnud, ega mind praegu siin poleks... Issand halasta, ihu hakkab iga kord värisema, kui ma selle peale mõtlen...“

„Oli mingi õnnetus?“

„Oh, jumaluke, oli palju hullem — olin vahetatud lapseks,“ kõneles vanake pead vangutades.

„Vahetatud lapseks?...“

„Seep' see on, et nooremad ei teagi, mis see tähendab. Ja ei usu seda... Võib ju olla, et nüüdsel ajal niisuguseid asju harvemini ette tuleb kui vanasti, aga mis enne oli võimalik, ega see nüüdki ole võimatu. Siis juhtus lapsevahetamist tihti, näe, ma isegi olin vahetuses...“

„Kes siis lapsi vahetas?“

„Kes muu kui vanakuri ikka.“

„Mis kasu tal inimlaste vahetamisest võis olla?“

„Inimlaste? Kus nüüd seda, ega ta inimlast inimlapsiga ka ei vahetanudki.“

Mis kasu tal sellest oleks olnud. Aga ta võttis hällist vargsi inimlapse ja tsuskas oma vändja asemele. Toida siis niisugust põrgupõngerjast oma rinna otssas!.. Aga oma laps vana õela küünte vahel. Issand halasta — mis pidi ema süda tütlema!..“

Vanakese hääles kõlas sedavõrd õudustunnet, et lapsuke jubedust tundes kõneleja kaenlasse peitus ja oma linavalge pea tugevasti ta rinnale surus. Väikesed silmad suurenesid ümmarguseks nagu hirmunud linnupojuksel ja omandasid alles siis rahulikuma ilme, kui vanakese kondine käsi juba hulk aega suure hellusega ta pead silitanud.

„Kas vanakurja last siis ära ei tundud, et ta vahetuse kordaminekusse uskus?“

„Ega tuntud nii hõlpsasti. Alguses ei märgatud midagi. Laps ikka laps. Aga mis laps see oli?! Paljas lepamalakas või juurikas, ainult väliselt oli lapseks moondatud.“

„Aga hiljem tunti siiski ära?“

„Eks pärast tunti muidugi, kui küüned ja sõrad kaju hakkasid võtma ja sarvenupud peast välja kasvama... Vaat' siis alles nähti, missuguse elukaga tegemist. Mõnikord tunti ka suurest söögiisust: ega põrgulist jõua ükski täita. Anna kätte, mis tahad, kõik neelab nahka, ikka kisendab söögi järele...“

„Ja teie olite ka vahetatud?“

„Olin, olin, näete — vanake näitas oma sõrmi — siin on märgid veel tänapäevgi näha, need, mu sõrmed. Arvate, et need muidu niisuguseks loodud? Ei ole — see mu mälestus sellest vahetusest ja, jumal tänatud, et asi niigi lõppes...“

Tõesti iseäralikud kummalised sõrmeküüned. Olin neid juba enne tähele pannud. Kas vanaema ei oleks nii lahke ja jutustaks, kuidas need niisuguseks on kasvanud.

„Miks ei — ega seal saladust ole, seda teavad kõik, kes mind tunnevad.“

Siis jutustas ta mulle loo sellest, mis temaga rinnalapsena juhtunud.

„See kõik on tõsi, sest seda kõneles mu oma ema hiljem mitmel ja mitmel korral. Oleks veel mõni teine kõnelenud, aga mu oma ema... Kõneles ja nuttis, et ta nii hooletu olnud ja mina nüüd seda inetut vahetuse märki eluotsani enda küljes pean kandma...“

Aga üks temagi olnud omal ajal noor ja rumal, ei pidanud vanemate inimeste tarkusest ja õpetusest lugu. Unustas hoopis ära, et vanakuri üha vastsündinud lapsi varitseb ja aina parajat silmapilku ootab, mil neid enne ristimist oma kodimuste vastu ümber vahetada.

Seepärast peab ema enne lapse ristimist alati valvel olema, sest vahetus see käib kähku. Langevad aevastamise ajal silmad pilgukski kinni — laps ongi hällist läinud ja tema asemel mõni lapseks moondatud puunott sopsti asemele visatud.

Esiteks ei saa muidugi midagi aru: mis vahet neil äsjasündinud lastel ongi? Hiljem näed küll, et ei ole õige asi: karjub teine nagu kuriloom ööd ja päevad, ei anna hingerahu, sipleb ja rabeleb. Kasvades muutub aeg-ajalt ikka pahuramaks, lõhub kõik mähkmed ja sööb kui elajas. Kui inimesi kõrvalt vaatamas pole, hüppab hällist välja, moondub kohe täisealiseks põrguliseks ja hakkab taas toidupoolist nuuskima. Mis siis ette juhtub — kõik läheb: õgib kas või toobri täied seasööki ära. Kui nahk täis, moondub jälle väikeseks ja poeb hälli tagasi.

Rinna ligi ära lasegi: imeb nii valusasti, kas karju appi, ja kui tühjaks saab, naksti hambad külge... Mis sa kurjalooma räägid — õelus on ikka õelus!..“

Minu vahetusel asi küll niikaugale ei läinud, sest ema taibanud juba varakult, et asi pole korras: laps nutab ja nutab. Kisendab niisuguse iseäralise võõra häälega. Tema lapse rätikuhõlma ja targa juure, et nii ja naa, lapsel peab mingi viga olema.

Tark vaadanud last siit ja sealt ning ütelnud viimaks:

„Laps on ju vahetatud, kuidas sa seda ometi lasksid sündida?!“

Ema kohkunud nõnda ära, et pole algul jalulgi seisnud. Mis ma sellega peale hakkas? Mis ma isale ütlen? Kellele sa tohid rääkida, kellele kaevata?! Kus su silmad olid, kus ema hool!

Vaenekene olnud kui tapetud.

Toibudes hakanud siis targaga nõu pidama. See lubanud viimaks abiks tulla ja mind vanakurja käest tagasi nõutada. Koju jõudes käskinud emal kõige pealt vahetatud lapse sõrmeküüned maha lõigata. Aga nii sügavalt, et küüne külge tükk sõrmenahka jääb. Enne visaku aga toast üle künnikse peoga kolm korda soola, muidu teeb vanakuri vahetatud lapsega sedasama.

Koju jõudes toonud ema aidast lam-baniitmise rauad, kõhutanud tahu peal hästi teravaks ja hakanud, kambri üksi jäädes, lapse küüsi lõikama. Olnudki need õige pikad ja mustade otstega.

Küll karjunud ja röökinud teine. Emal olnud kange hirm, et tulevad toast vaatama, mis seal nüüd õige viga on. Mähkinud siis lapse pea ja suu senikauaks tugevasti põlle sisse, et ta enne kisada ei saaks, kui küüned kõik vereni maha lõigatud. Lõpetanud suure rutuga selle töö, siis jahmatanud, sest alles nüüd tulnud meele, et sool üle künnikse pildumata jäänud!...

Mis nüüd enam aitas, oli juba hilja. Muudkui südamevalu sai juure, et ei tea, mis vanaõelus tasuks minuga tegi...

Järgmisel neljapäeva õhtul, siis pidi see päris ohutamine ette võetama ja tark ise ka abiks tulema. Õnneks olnud isa sel päeval kaugemal killavooris ja tüdruk mõisas korranädalat tegemas, ainult ema üksi kodus. Olnud siis hea teiste nägemata kõike ette valmistada ja korda seada.

Pimedikul ilmunud ka tark.

Keskööseks köetud ahi hästi kuumaks ja kui see parajasti süsil olnud, võetud see viimane katse minu päästmiseks teoksile.

Toodud leivalasn ja seatud leelõukale, just kui oleks leibade ahjupanek käsil. Tark lugenud ja posisenud sõnu, võtnud siis lapse ja seadnud nagu pätsi lasnale.

Emal seisnud kõrval ja näidanud peeruga tuld.

Kui kõik valmis, hüüdnud tark kolm korda valjusti:

„Too inimlaps tagasi, muidu pistan sinu lapse ahju!“

Emal jalad löönud nõtkuma ja käed värisema. Kolmanda hüüu järele kukkunud peerg ta sõrmede vahelt ning kustunud.

Pimedas toas olnud kuulda ainult kohinat ja lapse nuttu.

Rehealusel laulnud just sel silmapilgul kukk.

Kui peerule uus tuli suure ähmiga otsa puhutud, hakatud toas ümber vaatama.

Leivalasnal olnud laps kadunud. Sel ajal, kui tuba pimedaks jäi, kahmas vanakuri ta sealt ära ja pistis minema. Küllap kukk rehealusel teda nägi, ega ta muidu just siis ei hüüatanud.

Hakatud siis toas ümber vaatama, et kas vanakuri minu ka tagasi tõi.

Leitudki kummuli lee eest prügi-hunnikust pool hingetult. Meelepaha-ga oli ta minu sinna visanud. Aga, näe, sõrme küüned olidki lõigatud, just niisama, nagu ema sellel ära lõiganud.

Ega tema juba ei jäta, kätte tasub, kui vähegi saab ja mis tal viga oli seda teha, kui ema enne küüntelõikamist soola üle künnikse unustas visata...

Nõnda kannangi tänapäevani seda märki oma küljes, et vaadake, kuidas küüned, hullud, pärast veidralt kõverateks kasvasid...

Aga peaasi — ma olin kurja võimusest päästetud, tänu ema agarusele. Oligu temale soe hauapõhi.

Selles viimases sõnas peitus niipalju sisemist soojust, niipalju tänutunde-härdust, et ma tema jutustuse kohta

mingit oma arvamist ei tihanud väljendada.

„Jah, lapsi peab hoidma. Küll peab neid hoidma!“ lausus vanake, silitades õrnalt väikest, kes ta süles vahepeal unne suikunud.

Tõusin heinast.

„Lähetate juba?“

„Jah, aeg on kodu poole minna.“

„Meie puhkame veel...“

„Muidugi — teil on ju aega... Väikesel on puhkust vaja. Ja teie valvate, olete teda ju seni valvanud, valvate ikka edasi.“

Kergitasin mütsi, soovisin head aega ja lahkusin.

Kuumus oli juba tagasi annud, päike lähenes loodele. Sinaka põuaudu alt

kerkis valge kasteaur ja rukkis oli rääkki alanud oma katkestatud saagimist.

Kustki kostis ka püüema kutse. Ent mul ei olnud niisuguste avalduste kuulamiseks enam huvi.

Olin liiaks üllatatud vanakese jutustusest ja valdas mind vaid üks masendavalt erutav küsimus:

Kui laialt seda vahetamist vanasti usuti ja kas ähvarduse asemel mõni laps ehk tõsiselt ahju ei pistetud?..

Hinges oli liikumas midagi rasket ja kurba, aga ühtlasi ka kerget ja rõõmsat, sellest et tänane jaht äpardunud ja et ükski põldpüü poeg täna mu püüsi all elu polnud kaotanud...

## Kutseorganisatsioonide tegevusest.

### Palgavõitluse kroonika.

Käesoleva aasta 1. aprillist maksmapandud uue riigiteenijate palgaseadusega pole rahuldatud alampalgalised ja suurem osa keskmisi ametnikke. Palgaküsimus on meil lahendatud ainult kõrgemate, üle elatismiinimumi palka saajate, ametnikkude suhtes. Teatavasti pole maksma pandud ka valitsuse poolt lubatud teenistusvanustasu ja kõrgendatud perekonnaabiraha. On kogu sellega saadud hakkama, et 9. aprillil s. a. riigikogu poolt vastuvõetud perekonnaabiraha ühtlustamine — kõigile mk. 800.—, valitsuse ettepanekul 20. V. s. a. sama riigikogu poolt teise seadusandliku aktiga annulléeriti.

Kõike seda arvesse võttes on riigiteenijate kutseorganisatsioonid üksmeelselt otsustanud, et palgavõitlus peab kestma. Eestkätt nõutakse, et viibimata maksma pandaks lubatud teenistusvanustasu ja kõrgendatud perekonnaabiraha, sest et uued palgad ilma nende lisatasudeta ei anna mingisugust tegelikku palgakõrgendust riigiteenijate suurele enamusele.

Tuleks ka kohe revideerimisele võtta uus palgaseadus, mis ülepea-kaela

riigikassa poolt, ilma organiseeritud riigiteenijaskonna esitusega, oli kokku seatud ja puudulik. Ühtlasi peaks tingimata seadusandlikul teel muudetama riigiteenijate liigitamine ametnikkudeks, vabapalgalisteks ja ülemääralisteks, mis meie demokraatliku riigikorra põhimõtetega pole kooskõlas.

Riigi- ja omaval.-teenijate keskliit, kellele ülemaalsed kutseühingud kohuseks on teinud palgavõitlust kuni organisatsioonide poolt ülesseatud nõudmiste täitmiseni jätkata, on ühenduse loonud naaberriiikide riigi- ja omaval.-teenijate kutseorganisatsioonide kesk-korraldustega, kellel osalt samad küsimused praegu päevakorral. Revjueeritakse ühiselt senist organisatsioonide võitlustaktikat ja otsitakse teid palgavõitluse taktiliste võtete ühtlustamiseks Balti riikide riigiteenijate organisatsioonides. Lõpulikult lahendub see küsimus sügisel, 24.—25. septembril s. a. Tallinnas Balti riikide riigiteenijate organis. II konverentsil, millest osa võtavad Eesti, Läti, Leedu ja arvatavasti ka Poola ja Soome. Konverentsi päevakord on toodud eelmises „Side“ numbris.

Kohe peale konverentsi — septembri lõpupäevades — kutsutakse kokku konverentsil vastuvõetud otsuste ratifitseerimiseks riigi- ja omaval-teenijate keskliidu saadikutekogu ja tehakse otsused teatavaks riigikogule ja valitsusele.

„Side“.

### Riigiteenijate kutseorganisatsioonide majanduslik kindlustamine.

Rahva kultuuriliste tõusengute eeltingimusteks on tegureid kahte laadi: seesmisel ja välisel. Esimeste all tule mõista kõige pealt rahva majanduslikkude tingimuste arenemist ja teiste all — ta poliitiliste olude avardumist. Tegurid, mis riigiteenijate kutseorganisatsioonide teguvõimet ja tähtsust võiksid tõsta, oleksid analoogilised ning samuti kaht laadi: seesmisel ja välisel ehk majanduslikud ja poliitilised. Meie riigi põhiseadusega on antud kõikidele kodanikkudele, ka riigiteenijatele, vabadus koonduda ühingutesse ja seltsidesse ning neist vabalt osa võtta. See ei takista välisel tegurid (poliitilised) riigiteenijate kutseorganisatsioonide arenemist. Kuna aga riigiteenijad majanduslikult kehvemate kodaniku-kliitide hulka kuuluvad, siis kiratsevad nende kutseorganisatsioonid loomulikult majandusliku puuduse all ja ei jõua millalgi tarvilisel määral oma õigesse olukorda areneda. Riigiteenijate kutseorganisatsioonid seavad oma sihiks: — võidelda oma liigete majandusliku ja õigusliku olukorra parandamise eest, tõsta nende kultuurilist tasapinda jne. Võidelda ja aidata suudab see, kes tugev on, kes ise juba kindlal alusel püsib ja kõrvalmõjudest ripumatu. Riigiteenijate kutseorganisatsioonide majanduslikud ressursid on seni piirdunud ainult sissetulekutega, mis saadakse liikmemaksudest ja mis ei ole nimetamisväärtki. Olles seetõttu kindlustamata ja ärarippuv kõrvalmõjudest paistab selge olevat, et organisatsioonid ei suuda ialgi sarnases olukorras ülesseatud sihte teostada, neid ellu viia ja seepärast tuleb asuda meil

viibimata majanduslikkude tingimuste lahendamisele.

Me näeme, et need organisatsioonid, missugustel majanduslik alus tugev, on jõudnud riigiteenijate organisatsioonidest palju kaugemale.

Asunikkude organisatsioon (asunikoondus), kelle esitajad juba teist aega parlamendis silmapaistvat osa etendavad, on oma liigetele terved varandused kätte võidelnud ja tähtsaks teguriks kujunenud peamiselt seepärast, et ta majanduslikult endale kiirelt jalad alla sai. Riigiteenijate kutseorganisatsioonid astuvad peatselt järgmisesse aastakümnesse, jättes seljataha terve rea kibedaid tööaastaid, mis on möödunud visas võitluses minimaalsete äraelamisvõimaluste maksmapanemise pärast, kuid võitluse saavutused on väikesed. See asjaolu paneb tõsiselt mõtlema eriti neid organisatsiooni tegelasi, kes kogu aeg, oma jõudu kulutades, on võitlust kaasa teinud. Kogemused näitavad, et organisatsioonide töö ja tegelaste jõupingutused on asjatud ehk vast õige väikeste tagajärgedega niikaua kui organisatsioonide majanduslikud ressursid endisteks jäävad, seni kui peetakse võitlust ilma reaalse võitlusabinõuta. Seni on võideldud ainult sõnaga ja motiividega, on katsutud õiglustunde ja õiglusmõiste poole apelleerida. Muud pole suudetud teha. Riigiteenijate kutseorganisatsioonid, deklaratsioonides riigiteenijate palgavõitluse jätkamist, ei tohiks edaspidi jääda enam endise tegevuse piiridesse, oodates ainult kuni vabariigi valitsuse poolt palgalisad hakkavad tulema. Tuleks tõsiselt kaalumisele võtta küsimus, kuidas oleks riigiteenijaskonnal võimalik korraldada omaabi, et organisatsioonide majanduslikku olukorda tõsta. Vist päris selge on see, et riigiteenijate palgad kunagi selle määrani ei tõuse, kus võimalik oleks ainult palgast mureta ära elada, välja arvatud üksikud kõrgemad ametnikud, kes juba nüüd oma palgast rahuldavalt ära võivad elada. Meile vastatakse tavaliselt, kui palgaolude parandamisest jutt on, et rii-

gi majanduslik seisukord ei luba palkasid tõsta, mispärast tuleb riigiteenijatel jääda ootama, kuni riigi majanduslik olukord paraneb. Ja tõepoolest ei tea riigiteenijate esindus selle peale midagi ütelda, sest tundmatud on meile riigi rahanduslikud probleemid. Võib olla veeretavad riigiteenijad oma nõudmistega valitsusele tõesti ülesaamata raskusi ette, mis riigi majandusliku kandejõu seisukohalt on võimata täita. Nende küsimuste peale ei ole aga otsekohest vastust keegi annud, vaid on hellitatud lubadustega, on manitsetud ootama. Ootama jääda ja lootustest end lasta lohutada riigiteenijate kutseorganisatsioonid ei või, kui nad ei taha oma saamatust tunnistada ja tähtsust kaotada. Riigiteenijate kutseorganisatsioonid pole tänini veel oma võimisi tööle rakendanud majanduslikkudes ettevõtetes, mis kuulub ka nende tegevusraamidesse. Ei või salata, et mõned organisatsioonid (raudtee, post, õpetajaskond) siiski sel alal mõnd juba korra on saanud, ellu kutsudes ühistegelisel alusel laenu-hoiukassad, kooperatiivid, puhke-kodud jne. Kuid mulle näib, et siin ei tegutseta küllalt julgelt, küllalt järjekindlalt ja teadlikult, vaid kobatakse kartlikult, kitsarinnaliselt ja isegi sageli tagasiliskuvalt. Pealegi ei tohiks piirduda ainult nendega, vaid alalõpmata otsida uusi võimalusi igasuguste majanduslikkude ettevõtete ellukutsumiseks ja arendamiseks, mis majanduslikku tulu tooks organisatsioonidele, neid seega jõuvõimsaks muutes. Aastaid tagasi, kui meil veel esimese tähtsusega tarbeaineid saada ei olnud, muretsesid neid kutseorgan. oma liigetele ja said selle ülesandega hakkama. Mispärast maksavad riigiteenijad siis nüüd oma väikesest sissetulekust protsente vahekaubitsejatele ja lasevad enese viletsusest rikastuda üksikutel ärimeestel?! Olgu ometi natukenegi egoismi, mis meid arusaamisele peaks viima, et kaupmehele vaheltkasuna makstud margad kuluvad meile enesetele ära, nagu maasikad, mis organisatsiooni kassale tänuväärt toetuseks osutub, kus need liigete huvide teenis-

tusse rakendatakse. Omaabi korraldamine ühistegelisel oleks kõige lähem ja kindlam tee, mis viiks riigiteenijaid, kui rohkemvulise organiseeritud kogu, vastu parematele võitlus- ja äraelamisvõimalustele. Kutseorganisatsioonid peavad mõistma leida siin otstarbekohase lahendustee ning oma võimed viibimata proovile panema, tõmmates kaasa kõiki neid, kes on koondunud kutsetühisuste ümber. Sedaviisi tõstame organisatsioonide tähtsust, aitame iseendid ja näitame, et midagi suudame ära teha.

„Side“.

### Gesti Metfateenijate Ühingu märgufiri riigimetsade valitjuse direktorile.

Gesti Metfateenijate ühingu feßjuhatusel on teada jägedased juhtumused, kus alamad metfateenijad viletsjates forterites või täiesti ilma peavarjuta peavad riiki teenima. Rii feegi katjubüri forterit või elumaja ehitamist nõuda, siis vastataffe riigimetsade valitjuse poolt schabloonilijelt: „puudub tarmiline krediid“.

Lugeses riigikogu poolt 8. märtil 1927. a. vastuvõetud koosfeßjude ja riigiteenijate palkade seadufe § 5 punkt c ja wabariigi valitjufe poolt 8. juunil 1923. a. vastuvõetud põllutööministeeriumi ametnikkude palgalißjude määrufele, milles toonitataffe, et metssnikkudele ja metßwahißidele antaaffe eluruumideks kuni kolm tuba ja tarmilijed förwaihõoned, loodab Gesti Metfateenijate ühingu feßjuhatus, et riigimetsade valitjus metßfondadelt ehitada tarmisminewate hoonete foßta andmed kogub ja lähemas tulewifus metßateenijatele seadufeaga lubatiud forterid võimaldab.

Gestätt palub Gesti Metfateenijate ühingu feßjuhatus forteri jaamist võimaldada neile metßateenijatele, fellede perefondade ternis on forteri puudumife või wiletsjate forteriolude tõttu alalijes hädaoßus, et haigeß jääwate ja põdurate inimeßte rawitsemife eest riigil kuumine korra roßkem ei tuleß makßa, kui tarmiliste eluhoonete ehitamine ja parandamine makßma läheb.

Teißes järjekorras tuleß ka metßateenija-



te fariloomadele tarvišminemad kõrvalhooned muretšeda, sešt talvel külmal kätte arasremad metsamahi fariloomad on ühtlasi ka ošalt terve rahwa majanduslik kahju.

Õhtõendusena kirjatakse E. M. II. Kolga ošafonna peafarõõsolefu protokoll nr. 7 määrämõte käesolevale märgufirjale ligi, milles tähendatud elamute ehitamist õtimešes järjekorras palume.

## 5. metsateadlaste päeval Akadeemilise Metsaseltsi poolt väljakuulutatud auhinna teemid.

1. Reformid metskonna asjaajamises ja tööde korralduses.

2. Riikliku metsatõõstuse tarvilikus ja otstarbekohasus praegusel ajal ja kujul.

3. Kuivõrd on kunstlik metsakultiveerimine oma ülesandeid täitnud ja missuguseid tagajärgi võib loota loomulikust metsa uuendusest N metskonnas.

4. Saagimisjätmete kasutamine meie saetõõstustes.

5. Meie agraarreform ja selle mõju metsamajanduse peale.

6. Kaitsemetsad Eestis enne ja nüüd.

Ühtlasi on jäetud võimalus vabade teemide peale töid esitada üldistel alustel.

Auhinna teemide kohta käivad määrused:

1. Väljakuulutatud kui ka vabade teemide peale võivad töid sisse anda nii Ak. Metsaseltsi liikmed kui ka väljaspool seisvad isikud.

2. Kirjatõõd auhinna saamiseks tulevad Akad. Metsaseltsi juhatusel mingi märgusõna all hiljemalt 1. jaanuariks 1928. a. ära anda. Kirjatõõdele tuleb kinnises ümbrikus, mis sama märgusõna kannab, autori nimi ja aadress juure lisada.

3. Auhinnatõõde hindamiskomissjoni koosseis, seltsi eestseisuse poolt kokkuseatuna, on järgmine: Ak. Metsaseltsi eestseisusest 1 esitaja, ülikooli

õppejõududest 1 esitaja ja 1 metsateadlane väljaspoolt seltsi eestseisust ja ülikooli õppejõude.

Komisjonil on tarbekorral koopteerimise õigus.

4. Otsused antakse teada hiljemalt veebruarikuus 1928. a.

5. Auhinna vääriliseks tunnustatud tööde kohta käivad ümbrikud avatakse ja nende autorite nimed kuulutatakse avaldatakse „Eesti Metsas“. Ümbrikud, mis auhinnata jäänud tööde juure kuuluvad, hävitatakse avamatult.

6. Auhinna väärilisi töid võib Ak. Metsaselts oma kulul lasta trükkida: a) autori sellekohase loaga, b) ilma autori loata, kui 1 aasta jooksul autori poolt tööd trükitud ei ole, kuna nad seltsi poolt selle vääriliseks tunnustatud.

7. Kõik sisseantud käsikirjad jäävad Ak. Metsaseltsi arhiivi.

8. 1. auhinnaks on 10.000 marka, 2. — 6000 marka.

9. Auhindade väljamaksmine algab 2 nädalat peale otsuse teadaandmist. Auhinnad, mis 1. juuliks 1928. a. välja võtmata, arvatakse seltsile kingituks.

Akadeemilise Metsaseltsi juhatus.

## 8. ülemaaline metsateenijate kongress.

Särjekorraline ülemaaline metsateenijate kongress peetakse käesoleval aastal Tallinnas, 9. ja 10. oktoobril. Kongressi päevakorda on mõõtetud:

- 1) Kongressi avamine 9. okt. kell 10 h.
- 2) Suhatuse ja mandaatkomissjoni valimine.
- 3) Referaadid.
- 4) Päevakorra läbivaatamine ja kinnitamine.
- 5) Metšameetniffude elamute korraldamise küsimus.
- 6) Teenistustasu ja metsateenijate liigitamine.
- 7) Pension.
- 8) Metsateenijad ja uus jahiteadus.

9) Wormiriite.

10) Ühingu 1926. a. aruanne ja 1928. a. eelarive.

11) Valimised põhikirja järele.

12) Ülestõstetud küsimused ja läbirääkimised.

Osakonnad, kellel liiknemaks 1926. a. eest makstud, saadavad kongressile iga täis 15 liitme kohta ühe hääleõigusliku saadiku. Osakonnad, kus vähem kui 15 liiget, võivad ikkagi ühe saadiku saata.

Praegune metjateühijate koikuv feisuford nõuab, et ükski osakond saadikut saamata ei jätafs.

### Wirumaa rahvaülikooli

lõpetasid tänamu 40 õpilast, kuma 3 õpilast enne lõppu koolist lahkusid. Suurem osa õpilasi oli Wirumaalt (78,5%); sellele järgnesid Harjumaa (18,5%), Pärnumaa (9,2%) jne. Üldse oli õpilasi kõigist maakondadest peale Vääne-, Saare- ja Pefteri-

maa. Enamuses olid naisõpilased (33). Kõige rohkem oli põllumeeste lapsi (86%); kalamehi 7%. Peaaegu kõik õpilased olid kooli juures korteris. Sõõf tuli maksma 1700—1900 mk. kuus. Sumvised kursused jäid pidamata õpilaste wähefe ülesandmise pärast. — Lulewal õppeaastal tahab Wirumaa rahvaülikooli felt, kes wormiliselt kooli ülespidaja, õppeaineid wähenkada. Muuseas jääwad ära puutöö, majapidamine, aiatöö, toiduvalmistamine, samuti wähendatakse ka põllupidamise ja karjakasvatuse tunde, nii et juuremat rõhku tahetaks pan-na humanitaar-ainete peale.

### Siendus.

Ruufirja „Eesti Metsa“ juunifun f. a. numbris avaldatud artiklis „Metsawahi nure“ on järgmine efitus juhtunud:

Metsawahide palgaafmete interwalliks arwatud Mk. 50.—afemel tuleb Mk. 150.—lugeda, milline wiga tekkis fajutada olewa metjarewidentide koosoleku protokollis tekstis punafe findiga tehtud paranduse tõttu.

## Poolametlikud teated.

### Maaforralduse ja metjade peawalitsuse käskkirjad.

11. juunil 1927. a. — Nr. 22.

End. Nõma metjanditu metznik Peeter Ritzberg nimetatakse Wihterpalu metskonna 2. järgu metzniku f. t., arwates 28. maist f. a.

Wiljandimaa Lartwastu metskonna 2. jaoskonna metznik August Weermann wabastatakse teenistusest metjaseaduse § 69 alusel, arwates 8. aprillist 1927. a.

17. juunil 1927. a. — Nr. 23.

Harjumaa Rohkla metskonna 2. järgu asjaajaja Jaan Pabstel nimetatakse 1. järgu asjaajaks, arwates 1. juunist 1927. a.

21. juunil 1927. a. — Nr. 24.

Wirumaa Loobu metskonna 1. järgu abimetjalemaks nimetatakse metjaforralduse osakonna noorem takfaator Johannes Mein, koos-

feifus ettenähtud palgaga ja fõidu-päewarahaga 2200 mk. kuus, arwates 17. maist f. a.

4. juunil 1927. a. — Nr. 26.

Wirumaa Grafitwere metskonna metjalema juure nimetatakse ajutiseks tööjõuks kod. August Wafex kolmeks kuuks, palgaga 6000 mk. kuus, arwates 8. juunist f. a.

9. juunil 1927. a. — Nr. 27.

Lartumaa Otepää metskonna 1. järgu metznik Elmar Ruus loetaks ümberpaigutatuks oma palvel Wiwinurme metskonda 1. järgu metznikuks, arwates 6. aprillist f. a.

Metjaforralduse osakonna noorema maamõõtja ajutiseks kohuste täitjaks nimetatakse Harald Derrif, koosfeifus ettenähtud palgaga, arwates 28. juunist f. a.

Metjaforralduse osakonna noorem maamõõtja Waldemar Maafser nimetatakse oma palvel Walgamaale Walga metskonna 2. järgu abimetjalemaks ajutiseks kohuste täitjaks, koosfeifus ettenähtud palgaga ja päewa- ning fõidurahaga 2200 mk. kuus, arwates 10. juunist f. a.

Virumaa Lapa metskonna metsnik Karl Müller vabastatakse teenistusest oma palvel, arwates 1. juulist f. a.

Virumaa Noosa metskonna metsaülemale juure nimetatakse ajutiselt tööpõuks kod. Udiine Leetberg, palgaga 6000 mk. kuus, arwates 9. aprillist kuni 2. maini f. a. ja 18. maist kuni 15. augustini f. a.

Walgamaa Sangaste metskonna 2. järgu metsniku aj. f. t. Werner Neefschläger nimetatakse 2. järgu metsnikuks, arwates 1. juulist f. a.

Riigimetsade walitjuse teenistusse nimetatakse ajutise tööpõuna tehniku tööalale Hans Nebane, palgaga 10.000 mk. kuus, arwates 8. juulist f. a.

18. juulil 1927. a. — Nr. 28.

Virumaa Narva metskonna 1. järgu metsniku f. t. Artur Teber nimetatakse 1. järgu metsnikuks, arwates 1. juulist f. a.

Endine Naru metskonna metsnik Julius Paulson nimetatakse oma palvel Lapa metskonna 1. järgu asjaajaja aj. f. t. koosseisus ettenähtud palgaga, arwates 5. juulist f. a.

Riigimetsade walitjuse alamaltähendatud ametnikud nimetatakse järgmistele kohtadele:

1) Metsatafifaatori aj. f. t. Johannes Oks — mehfatafifaatoriks.

2) Sekretär-instruktori aj. f. t. Bernhard Tiismann — sekretär-instruktoriks.

Virumaa Wana-Antsla metskonna 2. järgu metsniku ajutiselt kohuste täitjaks nimetatakse August Wolff, koosseisus ettenähtud palgaga, ja sõidu- ja päelwarahaga 400 mk. kuus, arwates 25. juunist f. a.

## Kirjafast.

### Küsimused ja wastused.

**Küsimus:** Kas on metsawahil lubatud oma palgamaa rendi peale anda kellegi teise kätte ja kas lubatakse siis metsawahi rentniku lehm ilana tasuta riigi metja, kui metsawahit rentniku käest piima saab ja omal lehma ei ole?

**Wastus:** Ei üks ega teine ole lubatud.

**Küsimus:** Misjugune praegu müügilolewatest püsiprohtudest oleks kõige parem tarwitada kolmeraudse jahipüüsi kuuliraua kal. 9,8 padrunite tarwis? Enne maailmasõda oli saada jame, suitfuga pärkrohi (жемчужный), seda aga ei ole praegu kusti saada.

Metsnik X.

**Wastus:** Rina endist pärkrohtu müügil ei ole, siis tarwitage harilikku, jämedama teerälist rohtu.

**Küsimus:** Kuidas ja millal teostatakse metsnikkude kantseleikulude tasumist?

Metsnik X.

**Wastus:** Kui see küsimus lõpulikult lahendatud, siis saate selle üle teateid kõige paremini oma otsetoheselt ülemuselt.

**Küsimus:** Kui kaua peetakse teenistuses metsawahiti, kes wanaduse või mõnel muul põhjusel nii saanatus ja peast segajeks läinud, et enam ei täida oma ametikohuseid?

Metsnik X.

**Wastus:** Et meil teada ei ole, misjugused ametikohused täitmata jääwad, siis ei tea ta otsetoheselt wastust anda. Riigiteenistuses olewad ijtud wallandatakse, kui nende hooletuse või ameti mitteoskamise pärast riik kahju on saanud, misjugune asjaolu nende ülemuste poolt, kellele nad alluwad, kindlaks tehakse.

*Rutake tellimistega teise poolaasta peale.*

*Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutused.*

Ärge unustage külastamast vanemat  
raadiotarvete spetsiaaläri

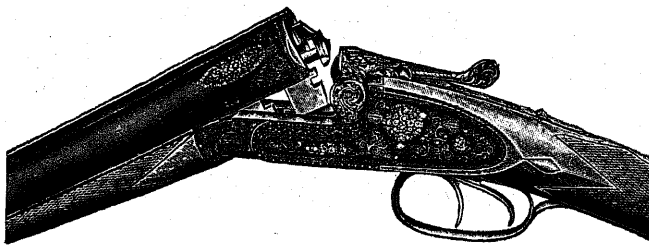
## «**RADIOPHON'I**»

uutes ruumides Tallinnas, Harju 34.

**Raadiotarbeid** peremas valikus.

**Vastuvõtuaparaate** paremat  
süsteemi ja moodsamas ehituses, mille-  
dega Tallinna ringhäälingu kuulamine  
võimalik igas suunas.

Tellimiste peale tehakse igasugused  
raadiosisseseaded ja valmistatakse  
poolisid mitmesugust süsteemi aparaa-  
tide tarvis iseehitajatele.



Suhl i. Thür., Saksamaal.

Soovitan maailmakuulsaid  
**kahe- ja kolmeraud-**  
**seid jahi-**, niisama ka  
**kuulipüsse** võisile-  
mata odavate  
hindadega,  
Greifelt & Co.,  
Gewehrfabrik,



**Püsside tellimisi võtavad ka vastu vabrikuhindadega:**

püssikauplus **ALEX. PASSUP, Tallinnas,**

niisama ka kõik teised paremad püssikauplused Eestis.

# Voltveti metsakooli

võetakse k. a. vastu kuni 35 uut õpilast. Õpilasteks võetakse vastu Eesti vabariigi meeskodanikke, kes vähemalt 18 a. vanad, ühtluskooli 6 kl. lõpetanud, kohtu poolt karistamata ja tervislikult riigimetsa-teenistusesse kõlblikuks tunnistatud. Kooli astuda soovijatel tuleb vastava, 20-mrk. tempelmargiga varustatud, sooviavaldusega kooli-juhatajale esineda hiljemalt **15. septembriks s. a.** juure lisades: a) tunnistust hariduse üle, b) ristimisetahte, d) arsti tunnistust tervis- lise seisukorra üle ja e) politsei tunnistust. Sisseastujatele korral- datakse vastavõtmisel, ühtluskooli 6 kl. ulatuses, eksamid Eesti keeles, matemaatikas ja loodusloos. Lähemaid teateid saab koolijuhatajalt Voltveti as., Kilingi-Nõmme kaudu.

**Kooli juhatus.**

## Kalapüügiõiguste väljarentimine.

Avalikul enampakkumisel 26. augustil 1927. a. kell 12 päeval Erastvere metskonna kantseleis (Erastvere asunduses) antakse rendile Võrumaal, Erastvere metstk. asuvate „Palujärve“, „Edejärve“ ja „Kogre- järve“ kalapüügiõigus 12 aastaks, arvates 1. septembrist 1927. a.

Algsrent: „Palujärvel“ 300 mk., „Edejärvel“ 200 mk. ja „Kogrejärvel“ 300 mk.

Avalikul enampakkumisel 26. augustil 1927. a. kell 12 päeval Veriora metskonna kantseleis (Veriora asunduses) antakse rendile Võrumaal, Veriora metskonnas asuvate „Zerna järve“ ja „Leevati järve“ kalapüügiõigus 12 aastaks, arvates 1. septembrist 1927. a.

Algsrent: „Zerna järvel“ 600 mk. ja „Leevati järvel“ 500 mk.

Enampakkumise kindlustuseks tuleb osavõtjatel sisse maksa kantsjon ühe aasta algrendi suuruses.

Lähemaid teateid rendiüksuste ja renditingimuste kohta antakse vastavate metskondade kantseleides ja riigimetsade valitsuse metsa- majanduse osakonnas.

**Riigimetsade valitsus.**

Eesti Mehaanilise Puutööstuse Aktsiaselts

# A. M. LUTHER

TALLINNAS

VALMISTAB:

mööblit, vineer-kartonge, kohvleid,  
kooliranitsaid, aktimappe,  
käsitrumleid, toolipõhju,  
platesid, labidaid jne.



MÜÜGIKOHAD:

TALLINNAS: Vana-Posti tänav nr. 9.

TARTUS: E. V. Jürgens'i juures, Vana t. 17.

VALGAS: P. Saretok'i juures, Kesk tän. 15.

PETSERIS: E. Nassar'i juures, kaubareas.

VILJANDIS: R. Eitelberg'i juures.

RAKVERES: Roman Jürgens'i juures.

PÄRNUS: I. D. Ammende juures.